

PRAWO WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Krzysztof Czub

SERIA AKADEMICKA

PRAWO WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Krzysztof Czub

SERIA AKADEMICKA

Stan prawny na 30 czerwca 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Adrian Niewęłowski

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Anna Krzesz

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-267-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie	15
Rozdział I	
Pojęcie dóbr niematerialnych, własności intelektualnej i przemysłowej	19
1. Dobra niematerialne	19
2. Własność intelektualna i własność przemysłowa	23
3. Własność intelektualna a prawo własności intelektualnej	24
4. Tryby uzyskiwania ochrony dóbr niematerialnych	25
Rozdział II	
Ogólna charakterystyka praw podmiotowych chroniących dobra niematerialne	30
1. Uwagi wstępne	30
2. Koncepcja własnościowa praw na dobrach niematerialnych	31
3. Teoria dualistyczna praw na dobrach niematerialnych	34
3.1. Prawa majątkowe	34
3.2. Prawa osobiste	35
4. Wspólność praw własności intelektualnej	41
4.1. Powstanie stosunku współtwórczości dobra niematerialnego	41
4.1.1. Uwagi ogólne	41
4.1.2. Prawo autorskie	41
4.1.3. Prawo własności przemysłowej	48
4.2. Charakter wspólnego prawa do dobra niematerialnego	52
4.2.1. Uwagi ogólne	52
4.2.2. Prawo autorskie	53
4.2.3. Prawo własności przemysłowej	56
5. Ochrona sądowa własności intelektualnej – uwagi ogólne	61
5.1. Cywilnoprawna ochrona własności intelektualnej (sprawy własności intelektualnej)	61
5.2. Sądowa kontrola rozstrzygnięć Urzędu Patentowego RP	62
5.3. Związanie sądu cywilnego decyzją Urzędu Patentowego RP	66

Rozdział III

Podmioty praw własności intelektualnej	69
1. Twórca	69
2. Pracodawca/zamawiający	70
2.1. Prawo autorskie	70
2.2. Prawo własności przemysłowej	76
3. Skarb Państwa	87
4. Producent lub wydawca	89
5. Podmioty uprawnione do utworów połączonych	91

Rozdział IV

Podstawowe zasady ochrony przedmiotów własności intelektualnej	92
1. Utwór w rozumieniu prawa autorskiego	92
1.1. Przedmiot prawa autorskiego	92
1.1.1. Definicja utworu	92
1.1.2. Typologia utworów	106
1.2. Prawa autorskie	112
1.2.1. Autorskie prawa majątkowe	113
1.2.1.1. Katalog praw	113
1.2.1.2. Ograniczenia praw – dozwolony użytek	119
1.2.1.3. Zbiorowe zarządzanie prawami autorskimi	144
1.2.2. Autorskie prawa osobiste	152
1.2.2.1. Prawo do autorstwa utworu oraz decydowania o jego oznaczeniu	153
1.2.2.2. Prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności	159
1.2.2.3. Prawo do nienaruszalności treści i formy (integralności) utworu	165
1.2.2.4. Prawo wypowiedzenia albo odstąpienia od umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub o korzystanie z utworu ze względu na istotne interesy twórcze autora (prawo wycofania dzieła z obiegu)	174
1.2.2.5. Prawo wprowadzania zmian w utworze w związku z jego rozpowszechnianiem (nadzór autorski)	176
1.2.2.6. Prawo żądania udostępnienia oryginału utworu (prawo dostępu do dzieła)	179
1.2.2.7. Prawo decydowania o losach oryginału dzieła plastycznego znajdującego się w miejscu publicznie dostępnym	180
1.2.2.8. Prawo do dobrej sławy dzieła	181
1.2.2.9. Prawo do dobrej sławy autora	183
1.2.2.10. Prawo do tajemnicy autorskiej	183
2. Przedmioty praw pokrewnych (sąsiednich)	184
2.1. Artystyczne wykonania	186
2.1.1. Definicja artystycznego wykonania	186

2.1.2. Prawa do artystycznego wykonania	188
2.2. Fonogramy	190
2.2.1. Definicja fonogramu	190
2.2.2. Prawo do fonogramu	190
2.3. Wideogramy	192
2.3.1. Definicja wideogramu	192
2.3.2. Prawo do wideogramu	192
2.4. Nadania programów	193
2.4.1. Definicja nadania programu	193
2.4.2. Prawo do nadania programu	194
2.5. Pierwsze wydania	194
2.5.1. Definicja pierwszego wydania	194
2.5.2. Prawo do pierwszego wydania	194
2.6. Wydania krytyczne i naukowe	195
2.6.1. Definicja wydania krytycznego i naukowego	195
2.6.2. Prawo do wydania krytycznego i naukowego	195
3. Wynalazki	195
3.1. Definicja wynalazku	195
3.2. Nabycie patentu	208
3.3. Patent	220
3.4. Wynalazki biotechnologiczne jako szczególny rodzaj wynalazków i ich ochrona	227
3.5. Prawa osobiste twórców projektów wynalazczych	232
3.5.1. Uwagi ogólne	232
3.5.2. Prawo do autorstwa projektu wynalazczego oraz decydowania o jego oznaczeniu	233
3.5.2.1. Uprawnienie do występowania w charakterze twórcy	233
3.5.2.2. Uprawnienie do żądania wskazania twórcy w zgłoszeniu projektu wynalazczego	233
3.5.2.3. Uprawnienie do żądania wymienienia twórcy w opisach, rejestrach oraz innych dokumentach i publikacjach	234
3.5.3. Prawo decydowania o ujawnieniu projektu wynalazczego	235
3.5.4. Prawo do integralności projektu wynalazczego	236
3.5.5. Inne prawa osobiste twórcy projektu wynalazczego	237
4. Wzory użytkowe	237
4.1. Definicja wzoru użytkowego	237
4.2. Nabycie prawa ochronnego na wzór użytkowy	243
4.3. Prawo ochronne na wzór użytkowy	245
5. Topografie układów scalonych	247
5.1. Definicja topografii układu scalonego	247
5.2. Nabycie prawa z rejestracji topografii układu scalonego	248
5.3. Prawo z rejestracji topografii układu scalonego	249
6. Wzory przemysłowe	252
6.1. Definicja wzoru przemysłowego	252

6.2. Nabycie prawa z rejestracji wzoru przemysłowego	264
6.3. Prawo z rejestracji wzoru przemysłowego	276
7. Znaki towarowe	279
7.1. Przedmiot ochrony	279
7.1.1. Definicja znaku towarowego	279
7.1.2. Typologia znaków towarowych	294
7.1.3. Normatywne kategorie znaków towarowych	300
7.2. Nabycie prawa ochronnego na znak towarowy	307
7.3. Prawo ochronne na znak towarowy	327
8. Oznaczenia geograficzne	334
8.1. Definicja oznaczenia geograficznego	334
8.2. Nabycie prawa z rejestracji oznaczenia geograficznego	342
8.3. Prawo z rejestracji oznaczenia geograficznego	344
9. Nazwy domen internetowych	345
9.1. Definicja nazwy domeny internetowej	345
9.2. Ochrona prawna nazwy domeny internetowej	346
10. Projekty racjonalizatorskie	347
10.1. Definicja projektu racjonalizatorskiego	347
10.2. Ochrona prawna projektu racjonalizatorskiego	350
11. <i>Know-how</i>	354
11.1. Definicja <i>know-how</i>	354
11.2. Ochrona prawna <i>know-how</i>	359
12. Firma	362
12.1. Firma jako oznaczenie przedsiębiorcy	362
12.2. Funkcje firmy	365
12.3. Zasady prawa firmowego	366
12.4. Ochrona prawna firmy	367
13. Inne oznaczenia odróżniające używane w obrocie (nazwy i oznaczenia handlowe)	369
13.1. Oznaczenie przedsiębiorstwa	369
13.2. Nazwa zespołów lub zgrupowań osób podejmujących wspólną działalność (gospodarczą lub artystyczną)	372
14. Bazy danych	374
14.1. Definicja bazy danych	374
14.2. Ochrona prawna bazy danych jako utworu	375
14.3. <i>Sui generis</i> ochrona prawna bazy danych	376

Rozdział V

Przenoszenie praw własności intelektualnej i licencje	381
1. Uwagi ogólne	381
2. Umowy przenoszące prawa własności intelektualnej	382
3. Umowy licencyjne	383
3.1. Ogólna charakterystyka umów licencyjnych	383
3.2. Typologia umów licencyjnych	386

3.2.1. Licencje typowe	386
3.2.2. Szczególne rodzaje licencji	389
3.2.3. Korzystanie z utworów niedostępnych w obrocie handlowym (utworów <i>out of commerce</i>)	392
3.3. Prawo do wynagrodzenia	394
4. Ustawowe wymogi dotyczące redagowania umów autorskoprawnych	396

Rozdział VI

Naruszenia praw własności intelektualnej i cywilnoprawne

środki ich ochrony	400
1. Prawo autorskie	400
2. Prawo własności przemysłowej	403
2.1. Zasady ogólne	403
2.2. Roszczenia dotyczące wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych i topografii układów scalonych	404
2.3. Roszczenia dotyczące znaków towarowych i oznaczeń geograficznych ...	409
3. Ochrona kumulatywna	431
4. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej	432
4.1. Definicja spraw własności intelektualnej	432
4.2. Sądy własności intelektualnej	434
4.3. Przymus adwokacko-radcowsko-rzecznikowski	436
4.4. Specyficzne roszczenia w sprawach własności intelektualnej	437
4.4.1. Uwagi ogólne	437
4.4.2. Tymczasowe środki ochrony	438
4.4.2.1. Zabezpieczenie środka dowodowego	439
4.4.2.2. Wyjawienie lub wydanie środka dowodowego	441
4.4.2.3. Wezwanie do udzielenia informacji	443
4.4.3. Postępowanie zabezpieczające	445
4.4.4. Powództwa szczególne	448
5. Przedawnienie roszczeń cywilnoprawnych w sprawach własności intelektualnej	451
5.1. Uwagi ogólne	451
5.2. Przedawnienie roszczeń w prawie autorskim	454
5.3. Przedawnienie roszczeń w prawie własności przemysłowej	455

Rozdział VII

Uwagi (opozycje), sprzeciwy oraz postępowania sporne przed Urzędem

Patentowym RP	461
1. Uwagi co do istnienia okoliczności uniemożliwiających udzielenie praw własności przemysłowej	461
2. Sprzeciwy	462
2.1. Sprzeciw wobec prawomocnej decyzji o udzieleniu patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy lub prawa z rejestracji	462
2.2. Sprzeciw wobec zgłoszenia znaku towarowego	463

3. Postępowania sporne	466
3.1. Uwagi ogólne	466
3.2. Wybrane kategorie postępowań spornych	469
3.2.1. Postępowanie w sprawie o unieważnienie patentu, dodatkowego prawa ochronnego, prawa ochronnego albo prawa z rejestracji	469
3.2.2. Postępowanie w sprawie o stwierdzenie wygaśnięcia patentu, dodatkowego prawa ochronnego, prawa ochronnego albo prawa z rejestracji	476
3.2.3. Postępowanie w sprawach o udzielenie licencji przymusowej i zmianę decyzji o udzieleniu licencji przymusowej	489

Rozdział VIII

Ochrona dóbr niematerialnych w trybach międzynarodowych i ponadnarodowych (regionalnych)

1. Uwagi ogólne	490
2. Utwory i przedmioty praw pokrewnych	490
3. Przedmioty własności przemysłowej	500
3.1. Zasady ogólne	500
3.2. Ochrona wynalazków i wzorów użytkowych	502
3.2.1. Uwagi ogólne	502
3.2.2. Procedura międzynarodowa (PCT)	503
3.2.3. Procedura regionalna europejska	506
3.3. Ochrona znaków towarowych	510
3.3.1. Procedura międzynarodowa	510
3.3.2. Tryb unijny	513
3.4. Ochrona wzorów przemysłowych	521
3.4.1. Procedura międzynarodowa	521
3.4.2. Tryb wspólnotowy (unijny)	523
4. Porozumienie TRIPS	526

Rozdział IX

Źródła informacji o chronionych dobrach niematerialnych (wzmianka)

1. Podstawowe akty prawne	533
2. Wybrane bazy danych dostępne <i>on-line</i>	535
3. Najważniejsze organy i instytucje	536

Bibliografia	537
--------------------	-----

Załącznik (reprodukcje graficzne)	547
---	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

dyrektywa 2004/48/WE	– dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.04.2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej (Dz.Urz. UE L 157, s. 32)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
konwencja berneńska	– Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 9.09.1886 r. – tekst w wersji ustalonej przez Akt paryski z 24.07.1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, załącznik)
konwencja EPC	– Konwencja o udzielaniu patentów europejskich sporządzona w Monachium 5.10.1973 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 79, poz. 737 ze zm.)
konwencja paryska	– z 20.03.1883 r. – tekst w wersji ustalonej przez Akt sztokholmski z 14.07.1967 r. (Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51, załącznik)
konwencja powszechna	– Powszechna konwencja o prawie autorskim podpisana w Genewie 6.09.1952 r. i zrewidowana w Paryżu 24.07.1971 r. (Dz.U. z 1978 r. Nr 8, poz. 28, załącznik)
konwencja rzymska	– Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych sporządzona w Rzymie 26.10.1961 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800)
konwencja WIPO	– Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej sporządzona w Sztokholmie 14.07.1967 r. (Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49 – załącznik)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2021 r. poz. 324)
porozumienie haskie	– Porozumienie haskie w sprawie międzynarodowej rejestracji wzorów przemysłowych, złożone z trzech niezależnych od siebie traktatów: Aktu genewskiego z 2.07.1999 r. – „Akt 1999” (Dz.U. z 2009 r. Nr 198, poz. 1522), Aktu haskiego z 28.11.1960 r. – „Akt 1960” oraz Aktu londyńskiego z 2.06.1934 r. – „Akt 1934”

- porozumienie madryckie** – Porozumienie madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków sporządzone w Madrycie 14.04.1891 r., zrewidowane w Brukseli 14.12.1900 r., w Waszyngtonie 2.06.1911 r., w Hadze 6.11.1925 r., w Londynie 2.06.1934 r., w Nicei 15.06.1957 r. i w Sztokholmie 14.07.1967 r. oraz zmienione 2.10.1979 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 116, poz. 514 ze zm.)
- porozumienie TRIPS** – Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS) – załącznik 1C do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzonego w Marakeszu 15.04.1994 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143)
- pr. aut.** – ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1062)
- rozporządzenie EUTMR** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1001 z 14.06.2017 r. w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 154, s. 1–99)
- u.z.n.k.** – ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1913)
- układ PCT** – Układ o współpracy patentowej sporządzony w Waszyngtonie 19.06.1970 r. (tekst pierwotny: Dz.U. z 1991 r. Nr 70, poz. 303; tekst ujednolicony: <http://www.wipo.int/export/sites/www/pct/en/texts/pdf/pct.pdf>)

Urzędy i organizacje

- EFTA** – Europejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (European Free Trade Association)
- EPO** – Europejski Urząd Patentowy (European Patent Office)
- EUIPN** – Sieć Własności Intelektualnej Unii Europejskiej (European Union Intellectual Property Network), przed reformą: TMDN – Europejska Sieć Znaków Towarowych i Wzorów Przemysłowych (European Trade Mark and Design Network)
- EUIPO** – Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej (European Union Intellectual Property Office), przed reformą: OHIM
- NASK** – Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa
- NSA** – Naczelny Sąd Administracyjny
- OAPI** – Afrykańska Organizacja Własności Intelektualnej (Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle)
- OZ** – oddział zamiejscowy
- PIIT** – Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji
- SA** – sąd apelacyjny
- SN** – Sąd Najwyższy
- SO** – sąd okręgowy
- SPI** – Sąd Pierwszej Instancji
- SW** – sąd wojewódzki
- TSUE** – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
- UP RP** – Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej
- WIPO** – Światowa Organizacja Własności Intelektualnej (World Intellectual Property Organization)
- WSA** – wojewódzki sąd administracyjny

Czasopisma i publikatory

Acta UL	– Acta Universitatis Lodziensis
Acta UW	– Acta Universitatis Wroclaviensis
Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
Apel.-W-wa	– Apelacja Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie
CBOSA	– Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych (orzeczenia.nsa.gov.pl)
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
NP	– Nowe Prawo
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSG	– Orzecznictwo Sądów Gospodarczych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNKK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	– Państwo i Prawo
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
POSP	– Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych (orzeczenia.ms.gov.pl)
PNUŚ. PPWiP	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Problemy Prawa Wynalazczego i Patentowego
POSAG	– Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
SC	– Studia Cywilistyczne
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
WiR	– Wynalazczość i Racjonalizacja
WUP	– Wiadomości Urzędu Patentowego
ZNUJ PPr.	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze
ZNUJ PPWi	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej
ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej; obecnie: ZNUJ PPWi
ZNUJ RiS	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozprawy i Studia
ZOTSiS	– Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu

Literatura

System Prawa Handlowego, t. 3	– <i>System Prawa Handlowego</i> , t. 3, <i>Prawo własności przemysłowej</i> , red. E. Nowińska, K. Szczepanowska-Kozłowska, Warszawa 2015
System Prawa Prywatnego, t. 1	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 1, <i>Prawo cywilne – część ogólna</i> , red. M. Safjan, Warszawa 2007
System Prawa Prywatnego, t. 3	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 3, <i>Prawo rzeczowe</i> , red. T. Dybowski, Warszawa 2003
System Prawa Prywatnego, t. 5	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 5, <i>Prawo zobowiązań – część ogólna</i> , red. E. Łętowska, Warszawa 2006
System Prawa Prywatnego, t. 13	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 13, <i>Prawo autorskie</i> , red. J. Barta, Warszawa 2007

System Prawa Prywatnego, t. 14A	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 14A, <i>Prawo własności przemysłowej</i> , red. R. Skubisz, Warszawa 2011
System Prawa Prywatnego, t. 14B	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 14B, <i>Prawo własności przemysłowej</i> , red. R. Skubisz, Warszawa 2012
System Prawa Prywatnego, t. 14C	– <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 14C, <i>Prawo własności przemysłowej</i> , red. R. Skubisz, Warszawa 2017

Inne

DNS	– serwery nazw domenowych (<i>domain name system</i>)
IP	– adres numeryczny (<i>Internet protocol adress</i>)
IPEA	– międzynarodowy organ badań wstępnych (<i>international preliminary examination authority</i>)
IPRP	– wstępne sprawozdanie międzynarodowe dotyczące zdolności patentowej (<i>international preliminary report on patentability</i>)
ISA	– międzynarodowy organ poszukiwań (<i>international searching authority</i>)
PDO	– chroniona nazwa pochodzenia (<i>protected designation of origin</i>)
PGI	– chronione oznaczenie geograficzne (<i>protected geografic indication</i>)
SPC	– dodatkowe prawo ochronne (<i>supplementary protection certificate</i>)
TLD	– domena najwyższego poziomu (<i>top-level domain</i>)
TSG	– gwarantowana tradycyjna specjalność (<i>traditional speciality guaranteed</i>)

WPROWADZENIE

Z własnością intelektualną spotykamy się na co dzień, niemal na każdym kroku. Może ona dotyczyć nas jako twórców np. prac pisemnych (szkolnych, dyplomowych, naukowych, publicystycznych, literackich), utworów fotograficznych, muzycznych lub informatycznych czy jako artystów wykonawców (np. aktorów w dziełach dramatycznych, filmowych, radiowych, instrumentalistów, tancerzy). Możemy być również innowatorami – w zakresie rozwiązań technicznych czy designerskich. Częściej jednak jesteśmy odbiorcami dóbr o charakterze intelektualnym. Występujemy w roli nabywców rzeczy materialnych (np. książek z dziełami literackimi, płyt z utworami muzycznymi, odzieży ze znakami towarowymi, mebli stworzonych według wzorów przemysłowych), w których takie dobra są zawarte, a także w roli widzów, słuchaczy, uczestników imprez artystycznych, rozrywkowych czy użytkowników mediów i nośników nowych technologii, zwłaszcza internetu, które w swym przekazie zawierają dobra niematerialne. W jednym i drugim przypadku jesteśmy podmiotami, do których odnoszą się, choćby pośrednio, regulacje prawa własności intelektualnej. Wiedza w tym zakresie staje się wymogiem czasów i niemal życiową koniecznością, zwłaszcza w kontekście rozwoju i coraz powszechniejszego stosowania nowych technologii, które wykorzystują i umożliwiają powszechny dostęp do dóbr niematerialnych.

Własność intelektualna w najszerszym znaczeniu tego terminu odnosi się do wszelkich dóbr o charakterze niematerialnym, tj. wytworów ludzkiego umysłu, cechujących się twórczym charakterem albo innymi właściwościami zależnymi od dziedziny własności intelektualnej, do której należą, istniejących w świadomości człowieka, niepowiązanych bezpośrednio i koniecznie z przedmiotami materialnymi. Są to przede wszystkim utwory w rozumieniu prawa autorskiego (m.in. literackie, muzyczne, architektoniczne, programy komputerowe), rezultaty twórczości technicznej (wynalazki, wzory użytkowe, topografie układów scalonych, projekty racjonalizatorskie), wytwory wzornictwa przemysłowego czy oznaczenia (znaki towarowe, oznaczenia geograficzne). Niektóre spośród wskazanych wyżej kategorii przedmiotów są chronione bez wymogu dopełnienia jakichkolwiek formalności (utwory, niezarejestrowane wspólnotowe wzory przemysłowe), w przypadku innych objęcie ochroną wymaga wszczęcia odpowiednich postępowań administracyjnych,

których celem jest udzielenie przez powołane do tego organy wyłącznych praw własności intelektualnej.

Podmiotowe prawa własności intelektualnej zapewniają z jednej strony możliwość wyłącznego korzystania z dóbr niematerialnych i rozporządzania nimi (np. w drodze przenoszenia praw albo udzielania licencji), a z drugiej umożliwiają zakazywanie osobom trzecim wszelkich form naruszania takich uprawnień. W sytuacji naruszenia praw uprawniony może dochodzić stosownych roszczeń w postępowaniu cywilnym, w szczególności może żądać zaniechania naruszenia, usunięcia jego skutków, wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści czy naprawienia wyrządzonej szkody. W niektórych przypadkach można się również domagać wydania przez sąd orzeczenia o bezprawnie wytworzonych produktach oraz środkach i materiałach, które zostały użyte do ich produkcji. Niezależnie od powyższych roszczeń w określonych sytuacjach do ochrony własności intelektualnej mogą znaleźć zastosowanie także środki ochrony karnoprawnej lub środki o charakterze administracyjnoprawnym.

Twórcom dóbr o charakterze niematerialnym – niezależnie od tego, czy nastąpiło przeniesienie praw majątkowych do takich wytworów (np. na rzecz pracodawcy czy przedsiębiorcy), czy też nadal są majątkowo uprawnieni, a nawet po wygaśnięciu praw majątkowych – przysługują prawa osobiste związane z samym faktem stworzenia danego dobra niematerialnego. Do podstawowych praw osobistych zalicza się: prawo do autorstwa, prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu wytworu intelektu publiczności oraz prawo do nienaruszalności treści i formy stworzonego dobra (tzw. prawo do integralności). Prawa takie są ściśle związane z osobą twórcy, nie można ich przenieść ani się zrzec.

Spółeczna świadomość korzyści związanych z ochroną własności intelektualnej nieustannie wzrasta. Zarówno duże korporacje, jak i średni czy mali przedsiębiorcy, a także twórcy indywidualni dostrzegają w ochronie dóbr niematerialnych sposób na skuteczną ochronę innowacji, zapewnienie lub utrzymanie określonej pozycji rynkowej czy statusu zawodowego. Nowe produkty, technologie czy oznaczenia z dziedziny własności przemysłowej, po dokonaniu zgłoszenia we właściwym organie (np. Urzędzie Patentowym RP, Europejskim Urzędzie Patentowym, Urzędzie Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej), można bezpiecznie upubliczniać, w szczególności wprowadzać do obrotu, reklamować, opisywać w publikacjach, korzystając z przywileju pierwszeństwa wynikającego ze zgłoszenia (w niektórych przypadkach także z faktu wcześniejszego ujawnienia na określonej wystawie). Niebagatelną rolę motywacyjną przy podejmowaniu decyzji w sprawie objęcia dobra niematerialnego ochroną na mocy praw własności intelektualnej, w szczególności praw własności przemysłowej, odgrywa także niewątpliwa szansa na prestiż, a nawet swego rodzaju nobilitację, jakie wiążą się z uzyskaniem ochrony, zwłaszcza na poziomie europejskim (np. patent europejski, prawo z rejestracji unijnego znaku towarowego czy wzoru przemysłowego), co można łatwo przełożyć na relacje i konkretne

działania marketingowe. Konsumenci i inni odbiorcy towarów czy usług w swych wyborach coraz częściej uwzględniają bowiem to, czy dana firma i produkt legitymują się certyfikatami poświadczającymi uzyskanie stosownej ochrony. Może to być bez wątpienia istotny przyczynek do budowania wiarygodności oraz zaufania wśród klientów i kontrahentów. Największą, choć niekiedy trudno zauważalną dla zewnętrznego obserwatora wartością związaną z właściwie pojętą ochroną własności intelektualnej jest bezpieczeństwo prawne i możliwość nieskrępowanego rozwoju podmiotów uprawnionych (przedsiębiorców, twórców).

* * *

Celem niniejszej monografii naukowej jest omówienie podstawowych zagadnień prawa własności intelektualnej, w szczególności prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej, w ujęciu cywilistycznym. W książce usystematyzowano i przedstawiono w sposób przystępny metodologicznie i językowo zagadnienia dotyczące definicji, przesłanek ochrony, powstania praw podmiotowych oraz ich wykonywania i ochrony cywilnoprawnej – w odniesieniu do wybranych, najbardziej reprezentatywnych dóbr niematerialnych. Publikacja ma charakter teoretycznego zarysu wykładu z uzupełniającymi wskazówkami praktycznymi, który stanowi rezultat subiektywnego i niewyczerpującego wyboru autora. Kryterium tego wyboru stanowiła, nadana zwłaszcza przez ustawodawcę, ranga poszczególnych przedmiotów ochrony i ich znaczenie dla funkcjonowania systemu ochrony praw własności intelektualnej, jak również częstotliwość występowania podejmowanych zagadnień w praktyce. W książce ograniczono do niezbędnego minimum powoływanie numerów jednostek redakcyjnych aktów prawnych, kierując się wymogiem zachowania przejrzystości i płynności wypowiedzi.

Publikacja jest owocem ponad 20 lat doświadczeń autora jako wykładowcy uniwersyteckiego, pracownika naukowego, a jednocześnie adwokata oraz polskiego i europejskiego rzecznika patentowego.

Niniejsze opracowanie może stanowić użyteczną pomoc:

- w nauce przedmiotu – w toku studiów prawniczych, nieprawniczych (inne nauki humanistyczne, kierunki techniczne, a także artystyczne) oraz w ramach studiów podyplomowych i doktoranckich;
- w praktyce zawodowej jako kompendium wiedzy o podstawowych kwestiach dotyczących ochrony własności intelektualnej w profesjach prawniczych i innych zawodach;
- w praktyce urzędniczej pracowników urzędów administracji rządowej, organów samorządu terytorialnego oraz innych jednostek wykonujących władzę publiczną;
- w stosowaniu i przestrzeganiu obowiązującego prawa na własny użytek członków różnych grup społecznych, w szczególności: twórców dzieł, wynalazców, artystów wykonawców, przedsiębiorców, pracowników, uczestników procesów edukacyjnych, oświatowych i kulturalnych.

Niniejsza publikacja odnosi się głównie do regulacji tworzących polski system prawa własności intelektualnej. Unijne i międzynarodowe porządki prawne zostały powołane jedynie wybiórczo – przede wszystkim na tle prawnoporównawczym, w celu uzupełnienia lub rozszerzenia omówienia najbardziej istotnych kwestii unormowanych odmiennie. Wyjątek stanowi rozdział poświęcony ochronie dóbr niematerialnych w trybach międzynarodowych i ponadnarodowych (regionalnych). Stan prawny wydania (w tym dostępu do źródeł elektronicznych) jest aktualny na dzień 30 czerwca 2021 r.

Rozdział I

POJĘCIE DÓBR NIEMATERIALNYCH, WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ I PRZEMYSŁOWEJ

1. Dobra niematerialne

Dobro niematerialne (intelektualne) można określić jako wytwór myśli ludzkiej, cechujący się twórczym charakterem albo innymi właściwościami zależnymi od dziedziny własności intelektualnej, do której należy, istniejący w świadomości człowieka i mogący podlegać ochronie prawnej bez względu na jego ewentualny materialny nośnik (*corpus mechanicum*)¹.

Powszechnie wyróżnia się trzy podstawowe typy dóbr niematerialnych:

- 1) **utwory w rozumieniu prawa autorskiego** (nazywane też potocznie dziełami²), ukierunkowane głównie na wywołanie określonego efektu artystycznego;
- 2) **rozwiązania** (wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, topografie układów scalonych, projekty racjonalizatorskie) jako zaplanowane koncepty prowadzące do realizacji danego celu (rozstrzygnięcia problemu) w dziedzinie technicznej, funkcjonalnej, estetycznej;

¹ Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 129; W.J. Katner [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 1236; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1999, s. 245; J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kraków 2005, s. 66; M. Poźniak-Niedzielska [w:] M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, M. Mozgawa, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2007, s. 15–16; M. Poźniak-Niedzielska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007, s. 12; U. Promińska [w:] A. Nowicka, M. Poźniak-Niedzielska, U. Promińska, H. Żakowska-Henzler, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2004, s. 15 i n.; M. Nowikowska [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. J. Sieńczyło-Chłabicz, Warszawa 2015, s. 45–46; S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 2. Cechę możliwości percepcji dóbr niematerialnych przez ludzi podkreśla zwłaszcza R. Skubisz – por. R. Skubisz, *Prawo z rejestracji znaku towarowego i jego ochrona. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawnoporównawczym*, 1988, przedruk – Lublin 2018, s. 234; R. Skubisz [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 14A, s. 57; R. Skubisz [w:] *Księga pamiątkowa z okazji 80-lecia rzecznictwa patentowego w Polsce*, Warszawa 2001, s. 165–166.

² Terminy „utwór” oraz „dzieło” są używane w niniejszej publikacji jako synonimy, chyba że kontekst danego użycia wskazuje na inne znaczenie słowa „dzieło”.

- 3) **oznaczenia, symbole** (znaki towarowe, oznaczenia geograficzne, firma, oznaczenie przedsiębiorstwa, nazwy domen internetowych), których funkcja polega na przekazywaniu pewnych informacji lub wywoływaniu u uczestników obrotu określonych asocjacji.

Powyższy katalog należy uzupełnić także o inne typy wytworów niematerialnych, spośród których jako najważniejsze można wskazać:

- **odkrycia** (por. art. 1 ust. 2¹ pr. aut.³, art. 28 ust. 1 pkt 1 p.w.p.⁴);
- **idee, teorie i koncepcje naukowe** (por. jak wyżej);
- **zasady i metody dotyczące działalności umysłowej lub gospodarczej** (art. 28 ust. 1 pkt 3 p.w.p. i art. 1 ust. 2¹ pr. aut.);
- **poufną i ustaloną wiedzę lub doświadczenie** o charakterze technicznym, handlowym, administracyjnym, organizacyjnym, finansowym lub innego rodzaju (*know-how*);
- **przekaz artystyczny** (działalność artystów wykonawców) wymagający określonej koordynacji psychofizycznej;
- **inne przedmioty praw pokrewnych** (fonogramy, wideogramy, nadania programów, pierwsze wydania, wydania krytyczne i naukowe);
- **bazy danych**.

Jedyną wspólną właściwością wszystkich wymienionych oraz niewymienionych (nie jest to bowiem wyliczenie zamknięte) dóbr intelektualnych jest przynależność do klasy **wytworów myśli ludzkiej funkcjonujących pojęciowo poza materią**, które nadają się do objęcia ochroną prawną z uwagi na twórczy charakter (utwory i rozwiązania), szczególne właściwości związane ze zdolnością do wywoływania u ludzi określonych skojarzeń (oznaczenia i symbole) lub przynależność do kategorii określonej działalności zasługującej na ochronę z uwagi na jej innowacyjny czy pionierski wydźwięk i związek z innymi dobrami niematerialnymi (odkrycia, idee, teorie i koncepcje naukowe, *know-how*, przedmioty praw pokrewnych). Dalsze przesłanki ochrony mogą być i są zróżnicowane, zależnie od specyfiki rezultatów twórczości w danej dziedzinie.

Poza kategorią oznaczeń i symboli wytwory intelektualne zaliczane do typów podstawowych muszą być przejawem twórczości. Może ona być rozumiana subiektywnie – jako proces samodzielnego stworzenia danego dobra niematerialnego przez określonego twórcę. Takie ujęcie twórczości dominuje w prawie autorskim. Z kolei w prawie własności przemysłowej twórczość jest rozpatrywana obiektywnie i oznacza występowanie dostatecznych różnic między danym dobrem a odnośnymi wytworami intelektu znanymi wcześniej. Bez względu na sposób definiowania twórczości uznaje się, że twórcą dóbr niematerialnych może być jedynie człowiek. Tylko

³ Ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1062) – dalej: pr. aut.

⁴ Ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2021 r. poz. 324) – dalej: p.w.p.

istota ludzka jest, niezależnie od postępujących w różnych dziedzinach procesów automatyzacji i informatyzacji, zdolna do kreowania mocą własnego umysłu dóbr o charakterze intelektualnym. Twórcami nie mogą być maszyny, zwierzęta ani zjawiska naturalne, choćby pochodzące od nich wytwory cechowały się innymi właściwościami wymaganymi do powstania ochrony w danej dziedzinie. Sam proces twórczy i jego rezultaty nie muszą być zamierzone ani nawet objęte świadomością czy wiedzą twórcy. Dobro intelektualne może powstać przypadkowo lub w sposób czy w zakresie nieoczekiwanym. O przynależności danego wyniku twórczego do klasy dóbr niematerialnych rozstrzyga wyłącznie jego charakter, a nie kwalifikacje podmiotowe twórcy.

Obok twórczego charakteru przedmioty własności intelektualnej będące utworami i rozwiązaniami muszą wykazywać inne cechy właściwe dla danej dziedziny twórczości. Mogą to być wymogi indywidualnego charakteru (jak w przypadku utworów i wzorów przemysłowych – mimo identycznego określenia rozumiane różnie), poziomu wynalazczego (wynalazki), przemysłowej stosowności (wynalazki, wzory użytkowe), technicznego charakteru (wynalazki, wzory użytkowe) itd. Te dodatkowe (w kontekście twórczości) właściwości pozwalają odróżniać poszczególne typy dóbr niematerialnych, stanowią niejako ich przedmiotowo istotne elementy.

Z kolei głównym wyróżnikiem bytowym **oznaczeń i symboli** jest ich zdolność do niesienia określonych informacji (o pochodzeniu towarów czy usług, o przedsiębiorcy, przedsiębiorstwie itp.). Dla uznania ich za dobra niematerialne zasługujące na ochronę wystarcza ich zdolność do pełnienia założonej funkcji społeczno-gospodarczej⁵.

Istnienie i ochrona dóbr niematerialnych nie zależy w żadnym aspekcie od występowania przedmiotów materialnych, które mogą je upostaciować. **Dobra niematerialne i ich nośniki należą do dwóch różnych kategorii przedmiotowych.** Pierwsze, nie będąc rzeczami, stanowią przedmiot praw własności intelektualnej, drugie natomiast mogą jako rzeczy być przedmiotem własności cywilistycznej. A jednak często niesłusznie utożsamia się te dwie klasy przedmiotów ochrony. Wynika to z pewnej naturalnej dla ludzi tendencji do kierowania myśli i uwagi bardziej ku materii niż bytom od niej oderwanym. Myśląc o utworze literackim, muzycznym, wynalazku czy znaku towarowym, łatwiej nam wskazywać desygnaty przedmiotów materialnych: wydrukowany brulion, ebook, płytę CD, plik MP4, urządzenie, odzież z nadrukowanym logo, z którymi możemy zapoznać się za pomocą zmysłów, niż rozpatrywać niematerialny charakter twórczości. W istocie jednak to nie te przedmioty stanowią o własności intelektualnej, lecz pewien przebieg myślowy, za pomocą

⁵ Por. U. Promińska [w:] *Prawo własności przemysłowej...*, s. 17; R. Skubisz, *Prawo z rejestracji znaku towarowego...*, s. 234; R. Skubisz [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 14A, s. 56–57; A. Niewęglowski [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 3, *Prawo własności przemysłowej...*, s. 19 i n., zwłaszcza s. 27 i n.

którego twórca nadaje określony „kształt” swoim projektom, konceptom intelektualnym. Przedmiotem ochrony nie jest zatem książka jako przedmiot materialny, ale twórczy i nacechowany indywidualnym charakterem sposób wyrażenia określonej treści w danej formie. Podobnie nie jest wynalazkiem urządzenie, prototyp czy produkt masowy, lecz jego niematerialny projekt, skonkretyzowana idea pozwalająca rozwiązać daną potrzebę (problem techniczny) człowieka za pomocą określonego środka lub zestawu środków technicznych. A znak towarowy to nie naszywka, metka z określonym logotypem, ale jego myślowy projekt. Do ochrony tak rozumianych dóbr niematerialnych nie jest potrzebna żadna ich materializacja, ochrona powstaje niezależnie od tego, czy zostaną stworzone jakiegokolwiek rzeczy stanowiące realizację wytworów ludzkiego intelektu. Rola nośników materialnych sprowadza się do inkorporowania własności intelektualnej i umożliwienia rozpowszechniania dóbr niematerialnych. W ten sposób jest zapewniona możliwość ich komercjalizacji, która stanowi istotny motyw tworzenia i uzyskiwania ochrony wytworów intelektu. Do określenia stanu prawnego oraz obrotu takimi przedmiotami materialnymi stosuje się w pełni zasady właściwe prawu cywilnemu, tj. prawo rzeczowe regulujące własność oraz sposoby nabycia i utraty własności rzeczy.

Należy podkreślić, że **niektóre dobra niematerialne wykazują cechy właściwe dwóm lub nawet większej liczbie kategorii wytworów intelektualnych jednocześnie**. Taka relacja może występować zarówno w odniesieniu do całego wytworu (zwłaszcza gdy rozpatruje się go przez pryzmat niezmiennych cech dostrzegalnych zewnętrznie) albo jego różnych ujęć: estetycznego (forma zewnętrzna), funkcjonalnego (możliwe zastosowania i warianty), technicznego (mechanizm, zasada działania).

Przykład:

Projekt opakowania produktu, butelki lub ornamentu może być utworem, wzorem przemysłowym, a także znakiem towarowym, a projekt krzesła, ubrania czy obudowy urządzenia AGD może stanowić dzieło i – zależnie od ujęcia – wzór przemysłowy lub, jeśli spełnia przesłankę użyteczności w rozumieniu ustawy – Prawo własności przemysłowej, wzór użytkowy.

Przedstawiona wyżej zależność powoduje istotne udogodnienie dla podmiotu ubiegającego się o ochronę, który może zdecydować, w jakim trybie ją realizować. W wielu przypadkach taka osoba uzyskuje możliwość ochrony kumulatywnej, co prowadzi zazwyczaj do istotnego wzmocnienia pozycji prawnej uprawnionego przez zapewnienie równoczesnej ochrony w oparciu o kilka podstaw prawnych, np. ochrona dobra niematerialnego jako utworu na podstawie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz jako wzoru przemysłowego z wykorzystaniem ustawy – Prawo własności przemysłowej (bliżej na temat zob. uwagi zawarte w rozdziale VI pkt 3).

Opisana zbieżność skutkuje w niektórych sytuacjach także pewnymi ograniczeniami, np. w przypadku kumulacji ochrony danego dobra niematerialnego z przed-

miotami własności przemysłowej, których przesłanką ochrony jest nowość, w szczególności z wynalazkami, wzorami użytkowymi (por. rozdział IV pkt 3.1 i 4.1), a także – w mniejszym stopniu z uwagi na ulgę w nowości (por. rozdział IV pkt 6.1) – wzorami przemysłowymi. Należy wówczas uwzględnić okoliczność, że ujawnienie publiczne danego dobra niematerialnego nie powinno nastąpić przed datą pierwszeństwa do uzyskania prawa wyłącznego (najczęściej datą zgłoszenia). Przykładowo, jeśli występuje możliwość ochrony danego wytworu intelektu zarówno z tytułu prawa autorskiego, jak i na mocy prawa ochronnego na wzór użytkowy, publiczne ujawnienie istoty rozwiązania w związku z korzystaniem z utworu powinno nastąpić dopiero po dokonaniu zgłoszenia wzoru użytkowego. W przeciwnym razie może być postawiony skutecznie zarzut braku nowości wzoru, zarówno w toku postępowania przed organem właściwym w sprawie udzielenia ochrony (na skutek merytorycznego badania zgłoszenia przez taki organ lub wniesienia przez osobę trzecią uwag co do istnienia okoliczności uniemożliwiających udzielenie prawa wyłącznego), jak i po jego ostatecznym zakończeniu (wniosek o unieważnienie prawa ochronnego na wzór).

2. Własność intelektualna i własność przemysłowa

Próby systematyzacji zbioru wskazanych dóbr niematerialnych doprowadziły do wyróżnienia jego dwóch podstawowych kategorii, którymi są własność intelektualna i własność przemysłowa.

Własność intelektualną rozumie się, zależnie od ujęcia, wąsko – jako odnoszącą się jedynie do utworów bądź szeroko – jako obejmującą także przedmioty własności przemysłowej. To szersze ujęcie jest bardziej uzasadnione w świetle art. 2 pkt viii Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej sporządzonej w Sztokholmie 14.07.1967 r. i poprawionej 28.09.1979 r.⁶, zgodnie z którym własność intelektualna oznacza prawa odnoszące się do: dzieł literackich, artystycznych i naukowych; artystycznych wykonań, fonogramów, nadań programów radiowych i telewizyjnych; wynalazków we wszelkich dziedzinach działalności ludzkiej; odkryć naukowych; wzorów przemysłowych; znaków towarowych i usługowych, nazw i oznaczeń handlowych; ochrony przed nieuczciwą konkurencją, jak również wszystkie inne prawa wypływające z działalności intelektualnej w dziedzinie przemysłowej, naukowej, literackiej i artystycznej. Niebagatelną rolę przy formułowaniu definicji własności intelektualnej może odegrać także sam kontekst językowy określenia „intelektualna”.

W odniesieniu do **własności przemysłowej** Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z 20.03.1883 r. (tekst w wersji ustalonej przez Akt sztokholmski

⁶ Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49 – załącznik. Por. też <https://wipolex.wipo.int/en/treaties/textdetails/12412>.

z 14.07.1967 r.)⁷ przewiduje, że kategoria ta rozumiana jest w najszerszym ujęciu i znajduje zastosowanie nie tylko do przemysłu i handlu w ścisłym znaczeniu, ale również do przemysłu rolnego i wydobywczego oraz do wszystkich produktów wytworzonych lub naturalnych, np. win, zbóż, liści tytoniu, owoców, zwierząt, minerałów, wód mineralnych, piwa, kwiatów, mąki. Tradycyjnie własność przemysłowa obejmuje rozwiązania (wynałazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, topografie układów scalonych, projekty racjonalizatorskie) oraz niektóre oznaczenia i symbole (znaki towarowe, oznaczenia geograficzne).

W ramach własności przemysłowej wyróżnia się zbiorczą kategorię **projektów wynalazczych**. Należą do nich wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, topografie układów scalonych i projekty racjonalizatorskie. Jakkolwiek wyrażenia „projekt wynalazczy” nie należy utożsamiać z pojedynczym (jednolitym) przedmiotem prawa podmiotowego, można jednak dostrzec istotną cechę wspólną desygnatów zespolonych w tej nazwie. Taką właściwością jest tożsama proveniencja – każdy z wymienionych wytworów intelektu jest wynikiem twórczości wynalazczej lub pokrewnej w stosunku do niej. Pragmatycznym celem użycia w ustawie – Prawo własności przemysłowej omawianej nazwy zbiorowej są jednak w zasadzie wyłącznie względy techniki legislacyjnej. Przedstawione ujęcie umożliwia łatwe odniesienie do unormowań ustawowych, które są wspólne dla wszelkich kategorii dóbr niematerialnych stanowiących projekty wynalazcze. Do takich przepisów można zaliczyć przede wszystkim normy regulujące: kompetencje organizacji społecznych działających na rzecz popierania własności przemysłowej (w szczególności w kwestii pomocy twórcom projektów wynalazczych); kognicję sądów powszechnych w sprawach cywilnych (sprawy o ustalenie autorstwa projektu wynalazczego i o wynagrodzenie za korzystanie z projektu) oraz karnych (naruszenie praw twórcy, zwłaszcza prawa do autorstwa) dotyczących ochrony własności przemysłowej.

W świetle powyższych definicji legalnych można stwierdzić, że nazwa „własność intelektualna” jest pojęciem szerszym, odnoszącym się zarówno do aktów twórczości autorskiej i powiązanych z nimi przedmiotów praw pokrewnych, jak i do przedmiotów własności przemysłowej.

3. Własność intelektualna a prawo własności intelektualnej

Własność intelektualna rozumiana jako ogół dóbr niematerialnych jest przedmiotem regulacji prawnych, stanowi także punkt odniesienia dla praw podmiotowych. **Prawo własności intelektualnej** to zespół norm regulujących stosunki prawne powstające z uwagi na dobra niematerialne. Omawiana dziedzina prawa jest **wyspecjalizowanym działem prawa cywilnego**. Takie umiejscowienie prawa własności inte-

⁷ Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51 – załącznik – dalej: konwencja paryska.

lektualnej powoduje, że przy jego stosowaniu aktualne są zasady i instytucje prawa cywilnego, ujęte w szczególności w jego części ogólnej, prawie rzeczowym oraz w prawie zobowiązań. Prawo cywilne znajduje zastosowanie zwłaszcza przy wykonywaniu praw podmiotowych, kwalifikacji, dokonywaniu i wykonywaniu czynności prawnych (w tym umów) z zakresu własności intelektualnej, rozporządzaniu prawami (przeniesienie, obciążenie itp.), jak również przy ocenie i dochodzeniu roszczeń o charakterze cywilnoprawnym. Z drugiej strony w postępowaniach dotyczących nabywania praw własności przemysłowej, utrzymywania ochrony oraz jej zakończenia (stwierdzenie wygaśnięcia praw, unieważnienie praw) zasadniczą rolę odgrywa prawo administracyjne.

4. Tryby uzyskiwania ochrony dóbr niematerialnych

System szeroko rozumianego prawa autorskiego zakłada obejmowanie ochroną utworów i przedmiotów praw pokrewnych niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności. Oznacza to, że prawa podmiotowe powstają w sposób konstytutywny i pierwotny, czyli z chwilą stworzenia (i ustalenia) danego dobra niematerialnego i niezależnie od tego, czy dane prawo przysługiwało poprzednio innemu podmiotowi (bez względu na to, czy prawo istniało wcześniej). Nie ma co do zasady potrzeby zamieszczania noty *copyright* ani dokonywania zgłoszenia, rejestrowania czy wszczynania innej sformalizowanej procedury służącej uzyskaniu ochrony. Jest to ogromne i niekwestionowane dobrodziejstwo reżimu prawa autorskiego. Z drugiej strony taki model inicjowania ochrony może prowadzić (i w praktyce prowadzi) do powstawania wielu kolizji praw podmiotowych, które tylko częściowo mogą być rozstrzygane przy uwzględnieniu koncepcji tzw. **twórczości równoległej**. Zakłada ona, że dwie lub nawet więcej osób może stworzyć niezależnie od siebie w tym samym czasie takie same utwory. Każdy z takich utworów jest chroniony odrębnym prawem podmiotowym przysługującym tylko jego twórcy. Można więc stwierdzić, że wszystkim twórcom przysługuje jednakowe pierwszeństwo.

Prawo własności przemysłowej zakłada konieczność uzyskiwania praw wyłącznych na drodze specyficznych postępowań prawnych. Są one prowadzone – zależnie od rodzaju procedury, a przede wszystkim od zasięgu terytorialnego wnioskowanej ochrony – przez różne organy i instytucje, najczęściej związane z władzami centralnymi danego państwa. W Polsce organem właściwym do podejmowania decyzji o przyznawaniu podmiotom krajowym i zagranicznym patentów i dodatkowych praw ochronnych, praw ochronnych i praw z rejestracji jest Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej. Udzielaniem patentów europejskich zajmuje się Europejski Urząd Patentowy. Rejestracji unijnych znaków towarowych i wspólnotowych wzorów przemysłowych dokonuje Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej. W sprawach ochrony wynalazków, znaków towarowych czy wzorów przemysłowych w trybach międzynarodowych jest właściwa Światowa Organizacja Własności Intelektualnej.

W ramach procedur uzyskiwania wyłącznych praw własności przemysłowej wyróżnia się dwa podstawowe systemy rozpatrywania spraw i udzielania ochrony: system badawczy oraz system rejestrowy.

System badawczy (uprzedniego badania), określany tradycyjnie systemem amerykańskim, a w Europie – systemem germańskim, zakłada dokonanie przez organ prowadzący postępowanie zarówno weryfikacji formalnej, czyli sprawdzenie kompletności i poprawności dokumentacji przedmiotu własności przemysłowej złożonej przez zgłaszającego w celu uzyskania ochrony, jak i badań o charakterze merytorycznym. Polegają one na ustaleniu i ocenie, czy istnieją jakiekolwiek przeszkody do udzielenia ochrony danego dobra niematerialnego w kontekście jego istoty. Występowanie takich okoliczności bada się w zależności od przedmiotu zgłoszenia. Mogą one dotyczyć w szczególności braku przesłanki nowości zgłaszanego rozwiązania technicznego (wskutek istnienia wcześniejszych praw do identycznego lub zbliżonego rozwiązania, np. patentów na wynalazki czy praw ochronnych na wzory użytkowe, a także wcześniejszego publicznego ujawnienia przez zgłoszenie, wystawienie, publikację itp. wynalazku lub wzoru użytkowego), jak również braku poziomu wynalazczego (nieoczywistości wynalazku) czy możliwości przemysłowego zastosowania zgłaszanego rozwiązania. W modelu badawczym państwo niejako gwarantuje, że chronione dobro niematerialne spełnia rzeczywiście przesłanki wymagane do uzyskania ochrony. Skutkuje to znacznie większą pewnością udzielanych praw niż w systemie rejestrowym. Z drugiej strony postępowania badawcze są dużo bardziej kosztowne i długotrwałe. Należy dodać, że system prawny zapewnia w trybie badawczym także określone środki interwencji przysługujące osobom trzecim, przybierające postać tzw. uwag co do istnienia okoliczności uniemożliwiających udzielenie praw wyłącznych (por. rozdział VII pkt 1). Tego rodzaju pisma mogą być wnoszone tylko na etapie postępowania zgłoszeniowego, do czasu wydania decyzji w sprawie udzielenia danego prawa własności przemysłowej (patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy).

Tryb rejestrowy (meldunkowy), nazywany też romańskim albo francuskim, jest procedurą uproszczoną i zakłada przeprowadzenie jedynie badania formalnego zgłoszenia. W tym przypadku rola państwa jest ograniczona do rejestracji przedmiotu własności przemysłowej poprzedzonej kontrolą poprawności zgłoszenia co do formy, bez weryfikacji istnienia ewentualnych przeszkód udzielenia prawa wyłącznego. Taki model umożliwia szybkie zakończenie postępowania. Mankamentem omawianego systemu jest jednak konieczne założenie, że wśród aplikacji mogą się znajdować także zgłoszenia niespełniające merytorycznych przesłanek udzielenia ochrony, zgłoszenia pozorne lub, oceniając obiektywnie, zbędne. W konsekwencji udzielane prawa mają, przynajmniej na początku istnienia, stosunkowo niewielką wartość rynkową, a ich byt prawny cechuje niepewność. Moc takich praw może być bowiem skutecznie podważana przez osoby trzecie w drodze specjalnych postępowań prawnych mających na celu merytoryczną weryfikację zasadności udzielenia ochrony (por. uwagi zamieszczone niżej oraz rozdział VII pkt 3.2.1).

W polskim systemie prawnym przedstawiony podział trybów uzyskiwania praw własności przemysłowej znalazł poniekąd odzwierciedlenie także w samym nazewnictwie udzielanych praw wyłącznych. Uzyskanie patentu oraz prawa ochronnego na wzór użytkowy kończy procedurę badawczą, natomiast nazwa prawa z rejestracji: wzoru przemysłowego, oznaczenia geograficznego i topografii układu scalonego wskazuje na postępowanie prowadzone w trybie rejestrowym. W przypadku znaków towarowych pod rządem ustawy – Prawo własności przemysłowej pierwotnie obowiązywał w Polsce system badawczy udzielania praw, a obecnie stosuje się **mieszany tryb sprzeciwowy, będący w istocie pewną odmianą trybu rejestrowego**. Ta hybrydowa procedura zakłada weryfikację przez Urząd Patentowy RP zdolności ochronnej znaku towarowego jedynie w kontekście tzw. bezwzględnych przeszkód udzielenia prawa wyłącznego (por. rozdział IV pkt 7.1.1). W zakresie przeszkód względnych (por. rozdział IV pkt 7.1.1) obowiązuje natomiast instytucja prawna sprzeciwu wobec zgłoszenia znaku towarowego, który może być wniesiony przez uprawnionego do wcześniejszego znaku towarowego lub uprawnionego z wcześniejszego prawa osobistego lub majątkowego (por. rozdział VII pkt 2.2). W związku z potencjalnym istnieniem przeszkód bezwzględnych na etapie postępowania zgłoszeniowego osoby trzecie mogą wносить również uwagi co do istnienia okoliczności uniemożliwiających udzielenie prawa ochronnego (por. rozdział VII pkt 1). W kontekście pierwotnego powiązania przedstawionego wyżej podziału trybów uzyskiwania ochrony przedmiotów własności przemysłowej z nazwami poszczególnych praw wyłącznych należy zauważyć, że mimo zmiany trybu udzielania ochrony ustawodawca zachował nazwę prawa podmiotowego udzielanego przez Urząd Patentowy RP na znak towarowy określanego jako „prawo ochronne”.

Konstrukcja mieszana, łącząca weryfikację formalną zgłoszenia przedmiotu własności przemysłowej z wybranymi elementami badania merytorycznego, występuje także w odniesieniu do wzorów przemysłowych. Badanie formalne obejmuje sprawdzenie, czy zgłoszenie zawiera części wyglądające zewnętrznie na podanie oraz ilustrację (rysunek, fotografię lub próbkę materiału włókienniczego) wzoru przemysłowego. Ponadto Urząd Patentowy RP bada zgłoszenie merytorycznie w zakresie ustalenia, czy wykorzystywanie wzoru przemysłowego byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami, jak również oceny, czy zgłoszony wzór przemysłowy zawiera oznaczenia, na używanie których jest wymagane zezwolenie, lub oznaczenia wydające się takimi oznaczeniami. Dotyczy to elementów będących symbolami, w szczególności o charakterze religijnym, patriotycznym lub kulturowym, których używanie obrażałoby uczucia religijne, patriotyczne lub tradycję narodową; symboli Rzeczypospolitej Polskiej (godła, barw lub hymnu), znaków sił zbrojnych, organizacji paramilitarnych lub sił porządkowych, reprodukcji polskich orderów, odznaczeń lub odznak honorowych, odznak lub oznak wojskowych bądź innych oficjalnych lub powszechnie używanych odznaczeń i odznak; symboli (herbów, flag, godeł) obcych państw, nazw, skrótów nazw bądź symboli (herbów, flag, godeł) organizacji międzynarodowych lub przyjętych w obcych państwach urzędowych oznaczeń, stempli kontrolnych lub gwarancyjnych; urzędowo uzna-

nych oznaczeń przyjętych do stosowania w obrocie, w szczególności znaków bezpieczeństwa, znaków jakości lub cech legalizacji.

Tryb rejestrowy zapewnia szybkość procedury, odbywa się to jednak kosztem pewności uzyskanego prawa, z kolei tryb badawczy wymaga dłuższego czasu postępowania, ale udzielone prawo wyłączne ma znacznie większą szansę na ostanie się w obrocie (występuje dużo mniejsze ryzyko wnoszenia skutecznych sprzeciwów lub składania zasadnych wniosków o unieważnienie wobec udzielonego prawa).

Niezależnie od trybu, w jakim są uzyskiwane prawa własności przemysłowej, istnieje ryzyko wydania przez Urząd Patentowy RP decyzji udzielającej prawa wyłącznego na dobro niematerialne, które w rzeczywistości nie spełnia ustawowych przesłanek ochrony. Dotyczy to oczywiście w zdecydowanie wyższym stopniu modelu rejestrowego (z uwagi na brak albo szczątkowy charakter badania merytorycznego), ale może nastąpić także w trybie badawczym. Należy zwrócić uwagę, że nawet w tym modelu UP RP, mimo skrupulatnego podejścia, nie przeprowadza badań weryfikujących w sposób absolutny zdolność przedmiotu własności przemysłowej do objęcia ochroną. Wynika to z ustawowego unormowania samych przeszkód udzielenia ochrony, najczęściej w postaci kolizji z wcześniejszymi prawami osobistymi lub majątkowymi (w szczególności prawami autorskimi) osób trzecich albo braku przesłanki nowości, która jest oceniana w skali światowej i może polegać także na ujawnieniu rozwiązań w sposób trudny do sprawdzenia przez Urząd Patentowy (np. wprowadzeniu urządzenia czy produktu według wynalazku do obrotu przez samego zgłaszającego przed tzw. datą pierwszeństwa, publikacji naukowej czy komercyjnej osoby trzeciej, odnoszącej się do istoty tego rodzaju rozwiązania). W takich sytuacjach istnieje możliwość złożenia przez zainteresowane osoby trzecie wniosku o unieważnienie prawa w trybie quasi-sądowego postępowania spornego. Procedura ta może prowadzić do uchylecia mocy określonego prawa podmiotowego ze skutkiem wstecznym (*ex tunc*), tj. od dnia zgłoszenia danego przedmiotu własności przemysłowej. Wniosek o unieważnienie prawa wyłącznego może być złożony zasadniczo w każdym czasie, z wyjątkiem określonych przypadków dotyczących wniosku o unieważnienie prawa ochronnego na znak towarowy, w których czas na wszczęcie omawianego postępowania został ograniczony do 5 lat (zwłaszcza z powodu kolizji z wcześniejszym znakiem bądź naruszenia praw osobistych lub majątkowych wnioskodawcy, jeżeli przez okres 5 kolejnych lat używania zarejestrowanego znaku wnioskodawca, będąc świadomym jego używania, nie sprzeciwiał się temu). W ciągu 6 miesięcy od opublikowania w „Wiadomościach Urzędu Patentowego” informacji o udzieleniu patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy albo prawa z rejestracji możliwe jest również wniesienie sprzeciwu wobec prawomocnej decyzji Urzędu o udzieleniu prawa wyłącznego (patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy lub prawa z rejestracji), a w rezultacie – wydanie przez UP RP decyzji uchylającej decyzję o udzieleniu prawa wyłącznego i umorzenie postępowania głównego, bez przeprowadzania odrębnego postępowania albo – jeśli uprawniony w odpowiedzi na zawiadomienie o wniesieniu sprzeciwu podniesie zarzut bezzasadności

sprzeciwu, albo nie ustosunkuje się do sprzeciwu – przekazanie sprawy do rozstrzygnięcia ekspertowi lub zespołowi ekspertów wyznaczonych przez Prezesa Urzędu Patentowego RP. Ten środek prawny dotyczy wszystkich przedmiotów własności przemysłowej, chronionych zarówno w systemie badawczym, jak i rejestrowym, z wyjątkiem znaków towarowych, ponieważ w ich przypadku stosuje się sprzeciw na etapie zgłoszenia (por. rozdział VII pkt 2.1).

Należy podkreślić, że opisana wyżej specyfika modeli udzielania ochrony i wynikających z nich konsekwencji nie dotyczy wyłącznie procedury polskiej, ale w równym (lub nawet większym) stopniu, biorąc pod uwagę tendencję do upraszczania i skracania czasu rozpatrywania wniosków, postępowań prowadzonych w trybach ponadnarodowych (regionalnych) i międzynarodowych.

Rozdział II

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRAW PODMIOTOWYCH CHRONIĄCYCH DOBRA NIEMATERIALNE

1. Uwagi wstępne

W teorii prawa wprowadzono podział rozumienia terminu „prawo” na prawo w znaczeniu przedmiotowym oraz prawo w znaczeniu podmiotowym. Pierwsze ujęcie odnosi się do ogółu przepisów (norm) prawnych regulujących dane stosunki społeczne (np. prawo cywilne, karne, administracyjne). Druga kategoria dotyczy natomiast tzw. praw podmiotowych.

Prawa podmiotowe są uznawane za jedną z najbardziej kluczowych konstrukcji prawnych w obszarze prawa cywilnego, do którego należy prawo własności intelektualnej. **Prawo podmiotowe to określona sytuacja prawna wyznaczona przez obowiązujące normy prawne, która chroni prawnie uznane interesy podmiotów prawa cywilnego**⁸. Sytuacja taka obejmuje wolne w znaczeniu normatywnym czynności psychofizyczne lub konwencjonalne uprawnionego, którym odpowiadają skorelowane obowiązki ciążące na innym podmiocie (innych podmiotach). W razie niewykonania danego obowiązku uprawnionemu co do zasady przysługuje kompetencja polegająca na możliwości żądania od właściwych organów państwowych zastosowania środków przymusu w celu wyegzekwowania, by zobowiązany zachował się w nakazany sposób⁹.

Konstrukcja ochrony dóbr niematerialnych opiera się na koncepcji praw podmiotowych skutecznych *erga omnes*, czyli wobec wszystkich podmiotów poza samym uprawnionym. Takie prawa występują przede wszystkim w obszarze prawa

⁸ Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 90 i n., zwłaszcza s. 93. Bardzo zbliżony pogląd na istotę prawa podmiotowego reprezentują: T. Sokołowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2009, s. 34 i n., oraz B. Ziemianin, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 1999, s. 52 i n.

⁹ Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 92–93.

rzeczowego, które reguluje stosunki prawne związane z rzeczami (przedmiotami materialnymi wyodrębnionymi z natury). Wśród nich podstawowym prawem jest prawo własności. Uprawnionemu z tytułu prawa bezwzględnego przysługuje kompetencja w zakresie korzystania oraz rozporządzania przedmiotem prawa (rzeczą, dobrem niematerialnym), z wyłączeniem innych podmiotów, które są zobowiązane do nienaruszania sfery prawnej uprawnionego. Z tego względu prawa podmiotowe skuteczne *erga omnes*, w szczególności prawa własności intelektualnej, nazywane są także skrótowo prawami wyłącznymi. Zapewniają one swego rodzaju monopol odnoszący się do przedmiotu prawa i stanowiący regułę w relacji do sytuacji prawnej innych podmiotów. Wszelkie odstępstwa od tak rozumianej zasady uprawnienia muszą wynikać wyraźnie z przepisów prawnych lub innych źródeł (dotyczy to np. instytucji prawnej tzw. dozwolonego użytku rozumianego jako wyjątek w stosunku do autorskich praw majątkowych).

W prawie własności intelektualnej występują także prawa podmiotowe skuteczne *inter partes*, czyli tylko między stronami danego stosunku prawnego. Dotyczy to głównie sfery zobowiązań, wynikających np. z umów przenoszących prawa własności intelektualnej czy umów licencyjnych. Tego rodzaju stosunki prawne cechuje względny charakter praw, które są skuteczne jedynie między podmiotem uprawnionym i zobowiązanym z danego tytułu prawnego (np. zbywcą i nabywcą prawa, licencjodawcą i licencjobiorcą). Osoby trzecie stoją poza tak rozumianym węzłem prawnym i co do zasady nie mogą być na jego podstawie skutecznie zobowiązane do jakiegokolwiek zachowania się.

2. Koncepcja własnościowa praw na dobrach niematerialnych

Konstrukcje praw własności intelektualnej w znaczeniu podmiotowym są w krajach systemu prawa kontynentalnego wzorowane na modelu własnościowym wywodzącym się z prawa cywilnego, a właściwie z prawa rzeczowego, które stanowi jeden z działów prawa cywilnego¹⁰. Prawo własności w ujęciu cywilistycznym, bę-

¹⁰ Bliżej na temat historycznego rozwoju ujęcia prawa własności intelektualnej w kontekście prawa własności por. E. Traple [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 121 i n.; B. Giesen, *Własnościowy model prawa autorskiego – analiza koncepcji przyjętej w prawie polskim*, RPEiS 2015/2, s. 63–66; W. Włodarczyk [w:] *Księga Jubileuszowa z okazji 100-lecia Rzecznictwa Patentowego w Polsce*, red. K. Czub, Warszawa 2018, s. 322–331; M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, red. A. Kidyba, R. Skubisz, Warszawa 2007, s. 45–64; M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013, s. 167; J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, Kraków 2004, s. 112 i n.; C. Błaszczyk, *Autorskie prawa majątkowe a konstytucyjna ochrona własności*, „Przegląd Sądowy” 2019/2, s. 68 i n.; U. Promińska [w:] A. Nowicka, M. Poźniak-Niedzielska, U. Promińska, H. Żakowska-Henzler, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2004, s. 16.

dące prawzorem konstrukcji prawnorzeczowych, odnosi się co prawda wprost do rzeczy rozumianych jako przedmioty materialne (por. art. 45 k.c.), jednak może zarazem stanowić swego rodzaju podłoże i prototyp dla konstruowania innych praw podmiotowych, powstających i funkcjonujących w podobnych uwarunkowaniach, także w stosunku do dóbr niematerialnych. Wynika to z podobieństwa celu i struktury określonego typu majątkowych praw podmiotowych do własności w ujęciu rzeczowym¹¹. Oprócz tak rozumianego modelu normatywnego dodatkowym uzasadnieniem dla koncepcji własnościowej w dziedzinie własności intelektualnej może być filozoficznoprawne ujęcie własności. Teorie filozoficzne mogą służyć legitymizacji praw na dobrach niematerialnych na podobieństwo cywilistycznego prawa własności, stanowiąc wsparcie dla konstrukcji normatywnych¹². Potwierdzeniem koncepcji własnościowej jest poniekąd również nazewnictwo stosowane na określenie praw podmiotowych w obszarze własności intelektualnej – przez użycie terminu „własność”.

Trzeba oczywiście mieć na uwadze zasadnicze **różnice między rzeczami a dobrami niematerialnymi**. Odmienności te sprowadzają się do innej natury przedmiotu prawa (materialny charakter rzeczy – niematerialność dóbr intelektualnych), co pociąga za sobą różne ukształtowanie sfery władztwa nad nim, tj. relacji między podmiotem uprawnionym a zobowiązanymi do respektowania przysługującego mu prawa, a także odmienne formy i sposoby korzystania z przedmiotu prawa. Korzystanie z rzeczy cechuje faktyczna ekskluzywność (uprawnionemu przysługuje bezpośrednie oraz „absolutne”, „zupełne” władztwo nad rzeczą), a zarazem rywalizacyjność międzypodmiotowa (wynikająca z ograniczonej dostępności rzeczy podyktowanej jej naturą), natomiast dobro niematerialne może być eksploatowane równocześnie i w taki sam lub różny sposób przez wiele podmiotów, zasadniczo bez uszczerbku dla jego bytu czy właściwości, jest zatem „wszechobecne”¹³. Przedsta-

¹¹ To daje asumpt do konstruowania szerszej kategorii własności rozumianej jako przyrodzone każdemu człowiekowi prawo do owoców własnej pracy – por. B. Giesen, *Własnościowy model...*, s. 66.

¹² Por. m.in.: W. Włodarczyk [w:] *Księga Jubileuszowa...*, s. 324–325; J. Oniszcuk [w:] *Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem*, t. I, *Własność*, red. J. Jabłońska-Bonca, Warszawa 2009, s. 71 i n.; J. Helios [w:] *Własność w prawie i gospodarce*, red. U. Kalina-Prasznicek, Wrocław 2017, s. 51 i n.

¹³ Por. m.in. S. Grzybowski, *Nowe polskie prawo wynalazcze. Tło oraz charakterystyka ogólna konstrukcji cywilistycznych*, „*Studia Cywilistyczne*” 1964/V, s. 181 i n.; A. Kopff, *Prawo cywilne a prawo dóbr niematerialnych*, ZNUJ PWiOWI 1975/5, s. 9 i n. A. Kopff, *Konstrukcje cywilistyczne w prawie wynalazczości*, Warszawa 1978, s. 273–275, zalicza podmiotowe definitywne prawa własności przemysłowej (np. patenty) do kategorii praw o przedmiotowo rozszerzonej wyłączności, odnoszących się do „takiego” dobra niematerialnego, tj. wytworu intelektu o właściwościach określonych rodzajowo (kategoria ta obejmuje wszystkie wytwory „zbieżne wyglądowno”), a prawa rzeczowe (np. własność) zalicza do kategorii praw o przedmiotowo nieposzerzonej wyłączności, które dotyczą zawsze „tej” rzeczy, tj. przedmiotu materialnego jednostkowego. Wspomniany autor wyjaśnia dalej, że wyłączność korzystania z dóbr niematerialnych jest realizowana inaczej niż w przypadku praw rzeczowych i nie polega na odsunięciu innych osób od danego dobra, lecz na „umożliwieniu uprawnionemu wyłącznej eksploatacji wartości ekonomicznej tkwiącej w dobrze poprzez jego włączenie do obrotu prawnego”. Por. też C. Błaszczak, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 70; A. Niewęglowski [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 3, s. 29.

wiona relacja ma także znaczenie w zakresie odmienności rozporządzania prawami do rzeczy i dóbr niematerialnych¹⁴.

Odmienne ukształtowanie sfery władztwa uprawnionego nad rzeczami i dobrami niematerialnymi nie stanowi jednak przeszkody, by własność rzeczowa była *sui generis* wzorcem dla ujęcia praw własności intelektualnej. Nie idzie przy tym o przeniesienie bez reszty konstrukcji prawnorzeczowych na grunt dóbr niematerialnych. **Gdy odwołujemy się do modelu własnościowego, chodzi raczej o ujęcie pewnego podobieństwa między prawami własności intelektualnej i prawem własności do rzeczy** w klasycznym romanistycznym rozumieniu¹⁵. Podobieństwo to wyraża się w **zbliżeniu funkcji i poniekąd konstrukcji**¹⁶, ale nie prowadzi do traktowania podmiotowych praw własności intelektualnej jako podtypu własności rzeczowej¹⁷. Koncepcja ta zakłada ukonstytuowanie możliwie pełnego tytułu prawnego analogicznego do *dominium* właściciela. Prawo podmiotowe jest skuteczne *erga omnes* i podlega ograniczeniom przedmiotowym, przede wszystkim w drodze ustaw, a także obciążeniom na mocy zobowiązań uprawnionego podjętych wobec innych podmiotów¹⁸.

¹⁴ Porównanie konstrukcji prawa autorskiego i prawa własności może także następować na płaszczyźnie ekonomicznej – por. B. Giesen, *Własnościowy model...*, s. 70–71 i 73. Z takiej analizy wynika m.in. wniosek, zgodnie z którym rywalizacja różnych podmiotów o uprawnienie do korzystania z dobra niematerialnego nie jest rezultatem natury prawa podmiotowego (skoro zwielokrotnienie przedmiotu własności intelektualnej umożliwia równoległe korzystanie z niego przez niezliczoną liczbę osób). Bariera w dostępie do dobra niematerialnego, stanowiąca wyłączność w znaczeniu prawnym przysługującą określonym podmiotom, jest wyznaczana „sztucznie” w drodze odpowiednich regulacji prawnych. W ten sposób ustawodawca zyskuje instrument stymulacji oczekiwanych rezultatów ekonomicznych przez oddziaływanie na uprawnionych. Ekskluzywność prawa podmiotowego chroniącego dobra niematerialne może także przyczyniać się do zwiększania innowacyjności gospodarki. Z drugiej strony konstrukcja prawa wyłącznego rodzi ryzyko niesłusznego rozszerzania monopolu przez uprawnionego.

¹⁵ Por. J. Kohler, *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*, Stuttgart 1907, s. 128 i n.

¹⁶ W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na odmienności konstrukcyjne obydwu kategorii praw – por. M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, red. A. Kidyba, R. Skubisz, Kraków 2007, s. 45 i n.

¹⁷ Por. R. Skubisz, *Prawo z rejestracji znaku towarowego...*, s. 221–225, który akcentuje cechy względnie najpełniejszego zakresu przedmiotowego obydwu kategorii praw podmiotowych i ich bezwzględny charakter, co pozwala ujmować prawa na dobrach niematerialnych jako ukształtowane według modelu wynikające z prawa własności. Prawa własności intelektualnej stanowią jednak osobny, wyodrębniony typ praw podmiotowych o charakterze majątkowym i mogą być razem z własnością zaliczane do mienia w rozumieniu art. 44 k.c. W. Włodarczyk [w:] *Księga Jubileuszowa...*, s. 324, podkreśla, że ochrona własności intelektualnej nie wynika z ochrony własności rzeczy, lecz własność rzeczy „stanowi właściwy «model», który pełni funkcję «tła» i «prototypu» w procesach legislacyjnych i w toku stosowania norm dla praw wyłącznych”; podobnie na s. 324–325 oraz 332–334.

¹⁸ Zwracał na to uwagę już F. Zoll, *O kilku nowszych prądach w prawie prywatnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1904/1, s. 5: „Słowo «własność» dawno już przestało być oznaczeniem najpotężniejszego prawa tylko na rzeczach zmysłowych. Wszędzie, gdzie chodzi o jakiś majątkowy przedmiot prawny, na którym jedna osoba może mieć możliwie najpotężniejsze prawo, bliżej przez ustawę w sposób pozytywny nie określone, a druga osoba może mieć jakieś prawo częściowe, przez ustawę pozytywnie określone, (...) tam na oznaczenie pierwszego prawa właściwą jest nazwa własności. Tę własność – jeżeli jej przedmiotem nie są rzeczy w rozumieniu prawa cywilnego – określamy bliżej przymiotnikami wskazującymi na rodzaj przedmiotu własności”.

Podobieństwa między prawem własności a prawami własności intelektualnej występują także na płaszczyźnie techniki prawodawczej i sprowadzają się przede wszystkim do **ujęcia treści prawa w sposób syntetyczny, a ograniczeń czy wyjątków od niego – w drodze wyraźnych, nierzadko kazuistycznych wyłączeń spod monopolu**. Konsekwencją omawianej konstrukcji jest także ***sui generis* rozprężliwość prawa**, która sprowadza się do założenia niezmiennej istoty prawa, a zarazem jego elastyczności umożliwiającej niejako domyślne wypełnianie wszelkich „obszarów” pozostałych po ustępujących lub usuniętych ograniczeniach ujmowanych jako uszczuplenia o charakterze przejściowym¹⁹.

Odwoływanie się do modelu własnościowego w dziedzinie prawa na dobrach niematerialnych ma prowadzić do lepszego poznania istoty, zrozumienia konstrukcji, a przez to stanowić pomoc w ochronie podmiotowych praw własności intelektualnej. Wzmacnia ono także pozycję prawną uprawnionego²⁰.

3. Teoria dualistyczna praw na dobrach niematerialnych

W dziedzinie prawa własności intelektualnej przyjmuje się zazwyczaj, wzorem prawa francuskiego, tzw. **dualistyczną koncepcję praw podmiotowych**, które zapewniają ochronę dobrom niematerialnym. Prawa dzieli się na **majątkowe** i **osobiste**. Z kolei system prawa niemieckiego jest oparty na tzw. monistycznej konstrukcji praw własności intelektualnej, w myśl której nie dokonuje się rozróżnienia na prawa osobiste i majątkowe, lecz przyjmuje nierozdzielność praw własności intelektualnej. Zgodnie z tym poglądem interesy osobiste i majątkowe przeplatają się w jednolitej strukturze. W niektórych przypadkach dominują wartości osobiste, w innych natomiast przeważa interes majątkowy.

Ustawodawstwo większości krajów, w tym także polski system prawny, jak również istotna część aktów prawa ponad- czy międzynarodowego odnoszących się do ochrony dóbr niematerialnych przewiduje jako założenie podział praw własności intelektualnej na prawa majątkowe i osobiste. Zapewnia on zazwyczaj precyzyjne i czytelne rozgraniczenie sfer chronionych interesów prawnych podmiotu uprawnionego (podmiotów uprawnionych) i bardziej efektywną ochronę takich interesów.

3.1. Prawa majątkowe

Prawa majątkowe chronią interes ekonomiczny uprawnionego. Zapewniają realizację finansowych aspektów sytuacji prawnej podmiotu, któremu przysługuje uprawnienie. Są to prawa o charakterze bezwzględnym, czyli skuteczne wobec

¹⁹ Por. E. Traple [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 122; C. Błaszczuk, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 70.

²⁰ Por. E. Traple [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 122, 125.

wszystkich podmiotów poza samym uprawnionym. Są także **zbywalne i dziedziczne**, lecz ich trwanie jest zazwyczaj **ograniczone w czasie**. Z uwagi na swój charakter prawa majątkowe mają zasadniczą doniosłość w sferze praw własności intelektualnej.

Katalog uprawnień majątkowych determinuje dziedzina prawa własności intelektualnej, której dotyczy sytuacja prawna uprawnionego. Niezależnie od tego **podstawowym prawem majątkowym występującym w całym obszarze prawa na dobrach niematerialnych jest uprawnienie do korzystania z danego dobra** stanowiącego przedmiot prawa podmiotowego przysługującego uprawnionemu. Uprawnienie do korzystania z dobra niematerialnego odnosi się do wszystkich form używania dobra i pobierania pożytków w związku z jego używaniem. W zakresie tego prawa pozostaje uprawnienie do tworzenia nośników materialnych i ich zwielokrotniania (np. druku utworu literackiego, produkcji urządzenia według wynalazku, wytwarzania metek ze znakiem towarowym), używania dobra niematerialnego do własnych potrzeb, a nawet zużycia czy zniszczenia oryginalnego nośnika dobra (np. spalenie rękopisu powieści, usunięcie pliku z utworem graficznym, zniszczenie dokumentacji opisującej wynalazek). Ponadto uprawnionemu przysługuje co do zasady **prawo do wynagrodzenia** (będące ekwiwalentem korzystania z rezultatu twórczości intelektualnej przez inne podmioty) oraz **prawo do rozporządzania prawami wyłącznymi do dobra niematerialnego**.

Bliższa charakterystyka praw majątkowych została przedstawiona w rozdziale IV w związku z omawianiem zasad ochrony poszczególnych przedmiotów praw własności intelektualnej oraz uzupełniając w rozdziale III w kontekście analizy sytuacji prawnej podmiotów takich praw.

3.2. Prawa osobiste

Zarówno w nauce prawa, jak i w orzecznictwie za dominujący można uznać pogląd, zgodnie z którym **dobra osobiste w dziedzinie własności intelektualnej, zwłaszcza w sferze prawa autorskiego, stanowią szczególną kategorię dóbr osobistych prawa cywilnego**²¹. W konsekwencji **podobna relacja zachodzi pomiędzy prawami pod-**

²¹ Por. m.in.: S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 90; S. Grzybowski [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 242–243; A. Kopff, *Ochrona praw twórcy*, ZNUJ PPr. 1978/81, s. 14 i n.; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 168 i n.; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 148–149; J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiąkałski, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie...*, s. 232–233; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2007, s. 39; E. Wojnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 225, 236–237 i 307; J. Bleszyński, *Konwencja berneńska a polskie prawo autorskie*, Warszawa 1979, s. 325; M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 720; J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa wynalazku*, ZNUJ PWiOWI 1974/2, s. 5 i n.; T. Trafas, *Wykonanie artystyczne i jego ochrona w świetle prawa*, ZNUJ PWiOWI 1989/49, s. 76; K. Czub, *Prawa osobiste twórców dóbr niematerialnych. Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2011, s. 48 i n. oraz 260. Por. też

miotowymi chroniącymi obydwie kategorie wartości. Za takim ujęciem przemawia przede wszystkim treść samego art. 23 k.c.²², który sytuuje wśród dóbr osobistych takie wartości, jak twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska. Powyższy wniosek ma walor uniwersalny i jest aktualny w odniesieniu do wszelkich dóbr osobistych przysługujących twórcom wartości niematerialnych ze względu na przedmiot twórczości. Mimo że twórczość intelektualna przybiera różne oblicza, wspólnym mianownikiem pozostaje zawsze pierwiastek twórczy, będący przejawem niepowtarzalnej osobowości autora. Każde pojedyncze dobro osobiste w dziedzinie własności intelektualnej stanowi *sui generis* projekcję, emanację indywidualności twórcy, jego godności jako źródła wszelkich przysługujących mu dóbr osobistych.

Prawnoosobiste konstrukcje w sferze ochrony dóbr niematerialnych wywodzą się z reżimu prawa autorskiego. Tendencja ta jest widoczna mimo niekiedy fragmentarycznego czy wręcz szczątkowego charakteru regulacji, szczególnie w obszarach dotyczących dóbr o charakterze intelektualnym innych niż utwory, w których zdecydowano się na implementację instytucji prawa autorskiego (np. w kwestii ochrony dóbr osobistych artystów wykonawców czy pewnych przejawów autorstwa projektów wynalazczych). W pozostałym zakresie wskazane podobieństwo „genetyczne” twórczości, jej uwarunkowań i rezultatów daje podstawę do **traktowania – w drodze analogii – systemu prawa autorskiego jako protoplasty, a jednocześnie zwornika struktur prawnych służących zabezpieczeniu osobistych interesów twórców we wszelkich dziedzinach działalności twórczej.**

Można skonstruować, biorąc jako wzorzec autorskie dobra osobiste, **jedną zbiorczą kategorię dóbr osobistych przysługujących twórcom niezależnie od dziedziny uprawianej przez nich twórczości.** Kategorię tę, ze względu na pierwiastek twórczy – nieodzowny, wspólny i swoisty dla wszystkich wytworów umysłu – należałoby określać mianem „**intelektualnych dóbr osobistych**”. Wyróżnione w tak kompleksowy sposób wartości stanowiłyby strukturę nadrzędną w stosunku do klas dóbr w postaci twórczości naukowej, artystycznej, wynalazczej i racjonalizatorskiej, o których mowa w art. 23 k.c., ujmowanych w relacji do konkretnych wytworów ludzkiego intelektu²³.

Istotą intelektualnych dóbr osobistych jest węzeł uczuciowy łączący twórcę z wytworem jego umysłu, będącym swego rodzaju przedłużeniem osobowości podmiotu tworzącego²⁴. Ustawodawca wyraził tę ideę wprost w art. 16 pr. aut., który

m.in. wyroki SN: z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203; z 5.01.2001 r., V CKN 499/00, LEX nr 53112; wyrok SA w Warszawie z 30.10.1991 r., I ACr 436/91, cyt. za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie. Orzecznictwo i wyjaśnienia*, t. 3, Warszawa 2005, s. 84; wyrok SN z 3.09.1998 r., I CKN 818/97, OSNC 1999/1, poz. 21.

²² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.) – dalej: k.c.

²³ Por. K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, s. 52 i n., oraz K. Czub, *O konstrukcji intelektualnych dóbr osobistych*, ZNUJ PPWI 2012/1, s. 19–42.

²⁴ Por. wyrok SN z 19.09.1975 r., I CR 312/75, OSNC 1976/10, poz. 210, dotyczący autorskich dóbr osobistych.

– odnosząc się do autorskich dóbr osobistych – stanowi o nieograniczonej w czasie i niepodlegającej zrzeczeniu się lub zbyciu więzi twórcy z utworem. Koncepcja tak ujętego przedmiotu ochrony może być, na podstawie przyjętych wcześniej założeń, uogólniona i stosowana do wszystkich kategorii dóbr niematerialnych.

Więź twórcy ze stworzonym przez niego dobrem intelektualnym w znaczeniu przedmiotowym jest przejawem indywidualności podmiotu tworzącego i trwa niezależnie od jego woli oraz nastawienia emocjonalnego, które mogą jednak mieć wpływ na zakres tej więzi. Powiązanie określonego człowieka z danym dobrem niematerialnym oznacza w istocie pewien węzeł uczuciowy łączący twórcę z samym sobą, występującym z jednej strony jako jednostka o określonym zespole cech psychicznych oraz mechanizmów wewnętrznych regulujących zachowanie, a z drugiej – jako kreator, którego osobowość uzewnętrznia się przez to dobro²⁵. Samo dobro niematerialne emanuje różnymi aspektami niepowtarzalnej osobowości podmiotu tworzącego, wyraża jego stosunek do otaczającego świata, wyznawane ideały i wartości, zdolności, temperament oraz stan ducha. Analizowany mentalny węzeł stanowi kategorię wieloaspektową. Intelektualnych dóbr osobistych jest wiele, a każde z osobna reprezentuje swego rodzaju fragment, inny przejaw tej samej więzi twórcy z wytworem jego umysłu. Węzeł uczuciowy, o którym mowa, może wprawdzie przybierać różne postacie, nie ztraca jednak przez to swej jednorodnej istoty. Mimo że chronionych wartości jest wiele, zespalają się one we wspólnej kategorii pojęciowej „więzi”, która może być postrzegana z różnych perspektyw, zależnie od ujęcia i potrzeb zainteresowanego. Poszczególne osobiste prawa podmiotowe przysługujące twórcy chronią odrębne wyznaczniki jego relacji z konkretnym przedmiotem twórczości.

Rozpatrywana więź nie jest jednolita dla wszystkich podmiotów tworzących. Specyficzny charakter konkretnego stworzonego dobra niematerialnego oraz niepowtarzalna osobowość danego twórcy determinują unikalną intensywność oraz głębię relacji autorskiej i w ten sposób wpływają na zasięg ochrony określonych intelektualnych dóbr osobistych przysługujących twórcy. Węzeł emocjonalny zespalający dany podmiot tworzący z konkretnym wytworem jego umysłu powinien jednak – jako dobro osobiste – podlegać weryfikacji z punktu widzenia modelu osobowego typowego twórcy z danej dziedziny, a przy tym osoby rozsądnej i racjonalnie oceniającej, nieobciążonej uprzedzeniami i nadwrażliwością, nieskłonnej do wyrażania ekstremalnych sądów²⁶. Stosowanie zobiektywizowanych kryteriów może zapewnić

²⁵ Por. K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, s. 56, oraz K. Czub, *O konstrukcji...*, s. 40. W odniesieniu do autorskich dóbr osobistych – por. A. Wojciechowska, *Czy autorskie dobra osobiste są dobrami osobistymi prawa cywilnego?*, KPP 1994/3, s. 382, oraz A. Wojciechowska, *Treść osobistych praw autorskich*, PUG 1994/11, s. 15.

²⁶ Por. w odniesieniu do dóbr osobistych powszechnego prawa cywilnego: J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona...*, s. 171; A. Szpunar, *Ochrona dóbr...*, s. 149; oraz wyroki SN: z 21.09.2006 r., I CSK 118/06, OSNC 2007/5, poz. 77; z 11.03.1997 r., III CKN 33/97, OSNC 1997/6–7, poz. 93; z 25.04.1989 r., I CR 143/89, OSP 1990/9, poz. 330; z 7.11.2000 r., I CKN 1149/98, LEX nr 50831; z 23.05.2002 r., IV CKN 1076/00, OSNC 2003/9, poz. 121; z 16.04.2004 r., I CK 495/03, „Głosa” 2005/1, s. 54.

uniknięcie nieuzasadnionej ekstensyfikacji albo przeciwnie – ścieśniania zakresu analizowanej więzi oraz treści składających się na nią fragmentarycznych dóbr osobistych.

Zakres przedmiotowy intelektualnych dóbr osobistych nie wykracza poza relację: podmiot tworzący – konkretny jednostkowy wynik jego działalności twórczej. Do struktury tej szczególnej kategorii dóbr osobistych nie będzie zatem włączona twórczość w aspekcie funkcjonalnym (proces twórczy: metodyka pracy, indywidualny styl, światopogląd artystyczny itp.) ani suma wytworów umysłu danej osoby (dorobek twórczy). Nie oznacza to oczywiście zupełnego pozbawienia wymienionych wartości ochrony cywilnoprawnej. Ochrona taka będzie jednak mogła być realizowana co najwyżej na podstawie ogólnych przepisów Kodeksu cywilnego poświęconych dobrom osobistym. W przypadku twórczości rozpatrywanej w aspekcie całego dorobku twórczego nie jest również wykluczona ochrona w ramach szczególnych reżimów prawnych właściwych dobrom niematerialnym określonego typu, o ile uprawniony wystąpi jednocześnie z wieloma jednostkowymi roszczeniami mającymi na celu ochronę konkretnych relacji emocjonalnych łączących go z poszczególnymi stworzonymi przez niego dobrami. Sytuacja taka stanowiłaby jednak potwierdzenie reguły, w myśl której intelektualne dobra osobiste odnoszą się tylko do „uprzedmiotowionego” wyniku twórczości.

Wartość określona w art. 23 k.c. ogólną formułą „twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska” scala w istocie trzy kategorie dóbr osobistych:

- 1) **twórczość rozumianą jako więź danego twórcy z konkretnym wytworem jego intelektu;**
- 2) **twórczość w znaczeniu swobody procesu tworzenia, swego rodzaju pracy ludzkiej, na który składa się zespół konkretnych czynności psychofizycznych wykonywanych w określony sposób (np. w pewnym stylu);**
- 3) **twórczość jako dorobek danego twórcy w znaczeniu sumy stworzonych przez niego dóbr niematerialnych²⁷.**

Pierwszy wyróżniony przejaw twórczości może podlegać ochronie wyłącznie na podstawie szczególnych ustaw regulujących ochronę własności intelektualnej (zwłaszcza ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy – Prawo własności przemysłowej), natomiast pozostałe dwa aspekty – na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego w charakterze dóbr osobistych powszechnego prawa cywilnego.

Ochrona prawna intelektualnych dóbr osobistych, podobnie jak wszelkich typów omawianych wartości niemajątkowych, jest realizowana w ramach konstrukcji cywilnych praw podmiotowych. Wieloaspektowość osobistej relacji twórcy z wytworem jego intelektu implikuje otwartość katalogu zarówno intelektualnych

²⁷ Por. K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, s. 61–63, 264, oraz K. Czub, *O konstrukcji...*, s. 35–36, 41.

dóbr osobistych, jak i chroniących je praw podmiotowych. Charakterystyka tych praw jest determinowana przede wszystkim naturą samego przedmiotu ochrony. W opisanym kontekście warto przywołać treść art. 16 pr. aut., który odnosi się do nieograniczonej w czasie i niepodlegającej zrzeczeniu się lub zbyciu więzi twórcy z utworem. **Prawa podmiotowe chroniące intelektualne dobra osobiste cechuje niemajątkowa, ściśle osobista natura, bezwzględny charakter (skuteczność *erga omnes*), niezbywalność oraz niedziedziczność²⁸.**

Z chwilą śmierci podmiotu tworzącego ustaje byt intelektualnych dóbr osobistych, a chroniące je prawa podmiotowe wygasają. Jest to naturalna konsekwencja ścisłego powiązania wskazanych kategorii prawnych z osobą twórcy. Należy opowiedzieć się za utrzymaniem tradycyjnej koncepcji upodmiotowienia wszystkich dóbr i związanych z nimi praw osobistych²⁹. Powołana zasada powinna znajdować zastosowanie także do dóbr i praw osobistych przysługujących autorom z uwagi na rezultat ich działalności twórczej. Wbrew literalnej wykładni przepisów art. 78 ust. 2, 3 i 4 pr. aut., które odnoszą się do „praw osobistych zmarłego”, autorskie dobra i prawa osobiste nie trwają wiecznie, lecz wygasają w momencie śmierci twórcy. Nie oznacza to, że w tej samej chwili ustaje faktyczno-historyczny związek autora ze stworzonym przez niego utworem. Autorstwo, będące źródłem wszelkich dóbr osobistych, jest kwestią faktu, którego nie mogą zmienić ani czynności prawne, ani zdarzenia prowadzące do końca zdolności prawnej człowieka (śmierć, uznanie za zmarłego). Omawiana więc trwa mimo zaistnienia takich zdarzeń – tak długo jak samo dobro niematerialne funkcjonuje w świadomości odbiorców i niezależnie od tego, czy podlega ono ochronie na podstawie majątkowych wyłącznych praw własności intelektualnej, czy też przeszło do tzw. domeny publicznej. Analizowana relacja nie jest jednak kategorią prawną, która mogłaby podlegać ochronie jako dobro osobiste zmarłego twórcy. Zasadne jest przyjęcie interpretacji celowościowej, zgodnie z którą ustawodawca zastosował w omawianych przypadkach skrót myślowy obejmujący w istocie pewien konglomerat niematerialnych wartości aktualizujących się wraz ze śmiercią twórcy, umotywowanych z jednej strony interesem bliskich zmarłego (zarówno ze względu na rezultat twórczości, jak i postrzeganą przez jego pryzmat osobowość nieżyjącego twórcy), a z drugiej strony – interesem społecznym (polegającym na sprawowaniu pieczy nad danym dziełem, zwłaszcza gdy jest ono bądź z biegiem czasu zacznie być traktowane jako szczególnie wartościowe z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego)³⁰. Formułę „praw osobistych zmarłego” należy

²⁸ Por. m.in. wyroki SN: z 28.02.2003 r., V CK 308/02, OSNC 2004/5, poz. 82; z 26.10.2001 r., V CKN 195/01, LEX nr 53107; oraz wyrok SA w Katowicach z 18.07.2001 r., I ACa 242/01, OSA 2002/9, poz. 50; wyrok SA w Łodzi z 5.05.1992 r., I ACr 140/92, OSA 1993/4, poz. 30; wyrok SA w Lublinie z 5.04.1991 r., I ACr 50/91, OSA 1991/3, poz. 15; wyrok SN z 13.02.1979 r., I CR 25/79, OSNC 1979/10, poz. 195.

²⁹ Por. S. Grzybowski [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego...*, s. 257 i n.; W. Serda, *Droit moral po śmierci twórcy*, ZNUJ PWiOWI 1978/17, s. 100 i n.; E. Wojnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 307 i n. (zwłaszcza s. 309–310), s. 227; K. Czub, *Konstrukcja autorskich dóbr i praw osobistych po śmierci twórcy*, PiP 2011/11, s. 32–43.

³⁰ Por. E. Wojnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 310.

ponadto interpretować jako wskazówkę w procesie stosowania prawa, w myśl której sprawa powinna być rozpoznawana w taki sposób, jak gdyby autor jeszcze żył i sam ubiegał się o ochronę³¹. W istocie bowiem uwzględnienie powództwa wniesionego niejako zamiast nieżyjącego twórcy prowadzi nie tylko do zaspokojenia interesów strony powodowej, lecz pośrednio także do ochrony niematerialnych wartości odnoszących się do twórczości nieżyjącego autora, które do chwili jego śmierci stanowiły przedmiot przysługujących mu praw osobistych. Na tym działaniu – niejako zamiast twórcy – polega właśnie specyfika ochrony autorskich dóbr osobistych *post mortem auctoris*. W proponowanym kierunku powinna również zmierzać interpretacja treści art. 6bis ust. 2 zdanie pierwsze konwencji berneńskiej³². W przypadku art. 16 pr. aut., w którym posłużono się formułą nieograniczonej w czasie więzi twórcy z utworem, należy natomiast przyjąć, że chodzi o podkreślenie trwałości tego węzła uczuciowego za życia autora, o wskazanie, że faktyczno-historyczny związek twórcy z jego dziełem przeżywa autora, a także o sformułowanie swego rodzaju kontrapunktu dla limitowanego czasowo trwania autorskich praw majątkowych.

Analiza sytuacji prawnej twórców w zakresie systematyki osobistych praw podmiotowych związanych z twórczością prowadzi do wniosku, zgodnie z którym w sferze własności intelektualnej możliwe i celowe staje się zrekonstruowanie katalogu uniwersalnych praw osobistych przysługujących twórcom³³.

Mimo niekiedy zasadniczych odmienności koncepcyjnych, w każdym przypadku wspólnym mianownikiem aktywności intelektualnej pozostaje pierwiastek twórczy. Źródło wszystkich konstrukcji prawnych, w ramach których realizowana jest ochrona intelektualnych dóbr osobistych, stanowi bez wątpienia system prawa autorskiego. W tej właśnie dziedzinie wyodrębniono pierwotny, a zarazem najbardziej rozbudowany katalog praw osobistych, który może stanowić wzorzec dla struktur prawnych służących zabezpieczeniu osobistych interesów twórców we wszelkich dziedzinach działalności twórczej.

Z uwagi na wspomniany element twórczości niekwestionowanym i zasadniczym prawem jest **prawo do autorstwa**. Treść i zakres tego prawa mogą być różne w zależności od przedmiotu i podstaw ochrony. Zawsze jednak będzie ono rozpatrywane w dwóch aspektach: pozytywnym (możność żądania identyfikowania, ujawniania i respektowania autorstwa) oraz negatywnym (zakaz przywłaszczania autorstwa). W znakomitej większości przypadków daje się również zaobserwować występowanie pewnych, choćby ograniczonych, postaci **prawa decydowania o ujawnieniu**

³¹ Por. W. Serda, *Droit moral...*, s. 101–102; S. Grzybowski [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego...*, s. 257; K. Czub, *Konstrukcja autorskich dóbr i praw...*, s. 39–40.

³² Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 9.09.1886 r. – tekst w wersji ustalonej przez Akt paryski z 24.07.1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474 – załącznik) – dalej: konwencja berneńska.

³³ Por. K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, *passim*, zwłaszcza s. 109 i n., 204 i n., 238 i n., 274.

wytworu intelektualnego oraz prawa do jego integralności. Skonstruowanie wymienionych praw w dostatecznie jednoznacznej formule jest jednak trudne na gruncie prawa własności przemysłowej³⁴.

4. Wspólność praw własności intelektualnej

4.1. Powstanie stosunku współtwórczości dobra niematerialnego

4.1.1. Uwagi ogólne

Intensywny rozwój nowych technologii i coraz wyraźniej zarysowująca się tendencja do kooperacji powodują, że również na płaszczyźnie działalności twórczej chronionej przez prawo własności intelektualnej, w szczególności prawo autorskie i prawo własności przemysłowej, częściej niż kiedykolwiek mamy dziś do czynienia ze zjawiskiem współtwórczości. Dotyczy to zwłaszcza twórczości wynalazczej. W dobie współczesnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych wyłączna aktywność genialnego indywidualnego twórcy, znamienna dla XIX i początków XX w., musi ustąpić miejsca pracom zespołowym. Tylko problemowo wyodrębnione, specjalistyczne zespoły naukowo-badawcze i wynalazcze są w stanie sprostać coraz wyższym wymaganiom stawianym innowatorom stymulującym postęp techniczny. Rodzi to zazwyczaj potrzebę kooperacji, nie wyklucza jednak oczywiście bezpośredniej współpracy kilku osób nad danym zagadnieniem. Przedstawiony trend dotyczy także dziedziny prawa autorskiego, w której obecnie, częściej niż kiedykolwiek, spotyka się zespoły twórców opracowujących dzieła skomplikowane i wymagające zazwyczaj podziału pracy (np. utwory architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne, programy komputerowe). Odnosi się to zarówno do przypadków wspólnego tworzenia utworów, w których można zidentyfikować wkłady twórcze poszczególnych współautorów mające samodzielne znaczenie (współtwórczość rozłączna), jak i dzieł, których struktura nie pozwala na wyróżnienie części stworzonych przez pojedynczych współautorów (współtwórczość nierozłączna).

Okoliczność wspólnego stworzenia dobra niematerialnego jest zdarzeniem doniosłym zarówno z punktu widzenia prawnoosobistej sytuacji twórców, jak i z uwagi na wspólność wyłącznych praw majątkowych.

4.1.2. Prawo autorskie

Do zaistnienia stosunku współautorstwa utworu konieczne jest łączne spełnienie następujących warunków:

³⁴ K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, s. 274.

- 1) poszczególne wkłady twórcze współautorów powinny w chwili tworzenia i włączania w strukturę dzieła wspólnego spełniać samodzielnie przesłanki objęcia ochroną autorskoprawną (twórczość i indywidualny charakter), choćby nawet później nie dało się zidentyfikować takich pojedynczych wkładów twórczych,
- 2) w wyniku wspólnej pracy twórczej ma powstać określona całość strukturalna odrębna od poszczególnych wkładów twórczych, lecz scalająca je w autonomiczny byt prawny (utwór wspólny),
- 3) między współtwórcami musi istnieć porozumienie w zakresie współtwórczości.

W kwestii przyznania statusu współautora osobie uczestniczącej w pracach nad stworzeniem dzieła należy się generalnie kierować tymi samymi kryteriami, które znajdują zastosowanie w odniesieniu do twórców indywidualnych, przy uwzględnieniu specyfiki utworów wspólnych jako powstających w procesie współdziałania co najmniej dwóch podmiotów. W nauce prawa autorskiego, jak również w judykaturze występują rozbieżności związane z próbami określenia, co dokładnie należy rozumieć przez wzięcie twórczego udziału w stworzeniu utworu, które byłoby prawnie istotne i uzasadniałoby uznanie osoby uczestniczącej w tak zdefiniowanych pracach za współautora.

Za współtwórcę uważa się zwykle jedynie autora takiej „części” dzieła, choćby nawet dającej się wyodrębnić tylko „myślowo” (jak w przypadku współtwórczości nierozłącznej³⁵), która sama w sobie charakteryzuje się wszelkimi właściwościami swoistymi dla utworu w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, przy założeniu że jest on jako całość rezultatem wspólnego wysiłku twórczego przynajmniej dwóch osób. Wkład twórczy w dziele wspólnym może się przejawiać w różnorodnej postaci, zależnej przede wszystkim od rodzaju utworu³⁶. O tym, czy określona osoba jest współtwórcą dzieła, decydują jedynie okoliczności faktyczne, dotyczące głównie rozmiaru oraz wartości wnoszonego przez nią wkładu³⁷. W orzecznictwie uznano, że twórczy udział w stworzeniu utworu może polegać nie tylko na pracy odnoszącej się bezpośrednio do danego dzieła, lecz również na dostarczeniu „tworzywa” warunkującego powstanie utworu. W tym kontekście przyjęto np., że wkład profesora uczelni wyższej może sprowadzać się do wykorzystania przez adiunkta w tworzonej skrypcie notatek z wykładów profesora. Dla uznania profesora za współautora utworu byłoby wystarczające także opracowanie publikacji w porozumieniu z profesorem na podstawie wyników badań naukowych i z wykorzystaniem koncepcji naukowych wynikających z dorobku naukowego profesora

³⁵ Por. jednak wyrok SN z 14.03.2012 r., II CSK 188/11, LEX nr 1250562, w którym stwierdzono, że zgodnie z art. 9 ust. 1 pr. aut. możliwe jest „określenie wielkości udziałów twórczych każdego ze współautorów dzieła wspólnego nierozłącznego”.

³⁶ Por. wyrok SN z 8.09.1976 r., IV CR 329/76, OSNC 1977/9, poz. 165.

³⁷ Por. wyroki SN: z 18.11.1969 r., V KRN 267/69, OSNKW 1970/1, poz. 4; z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67; z 5.04.2002 r., III RN 133/01, OSNP 2002/12, poz. 281; z 5.07.2002 r., III CKN 1096/00, OSNC 2003/11, poz. 150; z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203. Por. też J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz, E. Trapele, *Prawo autorskie...*, s. 186; J. Błęszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1988, s. 66.

oraz według jego wskazówek co do układu i treści³⁸ skryptu. Z kolei zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w innym orzeczeniu nie można uznać, że praca jest pozbawiona cech samodzielnej twórczości z powodu korzystania przez autora z określonych źródeł, które nie polega na mechanicznym przepisaniu treści, o ile opracował on w swojej partii nowe materiały, a ponadto przejrzał i poprawił pozostałą część pracy³⁹. W jeszcze innym orzeczeniu podkreślono związek funkcjonalny pomiędzy poszczególnymi twórczymi elementami utworu, uznając, że twórca indeksu systematycznego stanowiącego część składową bibliografii jest jej współautorem⁴⁰.

Ponadto należy mieć na uwadze szczególną regulację odnoszącą się do kwestii współtwórczości dzieł audiowizualnych. Zastosowanie odrębnego reżimu podyktywane jest swoistością oraz wieloaspektowością cechującą zazwyczaj proces tworzenia i eksploatacji tego typu utworów. Współautorami dzieła audiowizualnego są osoby, które wniosły wkład twórczy w jego powstanie, w szczególności: reżyser, operator obrazu, twórca adaptacji utworu literackiego, autor dzieł muzycznych lub słowno-muzycznych stworzonych dla potrzeb utworu audiowizualnego oraz twórca scenariusza. Do grona współtwórców omawianego rodzaju dzieła nie można natomiast zaliczyć osób sprawujących jedynie funkcje techniczne czy organizacyjno-administracyjne, np. kierownika produkcji, operatora dźwięku, wykonawców scenografii lub kostiumów. W orzecznictwie podkreśla się, zwłaszcza w odniesieniu do scenariusza czy muzyki filmowej, że takie utwory – będąc integralnym tworzywem dzieła audiowizualnego i zapewniając z tego tytułu ich autorom status współtwórców tak powstałej całości – wykazują zarazem pełną samodzielność, przejawiającą się również w możliwości ich odrębnej eksploatacji⁴¹.

Wkłady twórcze poszczególnych współautorów nie muszą być równe ani nawet równoważne⁴². Rozmiar wkładów twórczych wnoszonych przez autorów w procesie kreacji utworu będzie jednak zazwyczaj określać wielkość udziałów we wspólnym prawie. Charakter wkładów jest z reguły zdeterminowany rodzajem współtwórczości. **W przypadku dzieł wspólnych nierozłącznych relacja pomiędzy wkładami twórczymi wnoszonymi przez poszczególnych autorów powinna być tego rodzaju, że wszystkie wkłady ujmowane łącznie prowadzą do stworzenia „nowej wartości” w postaci utworu w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, a jednocześnie każdy z wkładów traktowany oddzielnie nie stanowi wystarczającej przesłanki do stworzenia odrębnego dzieła**⁴³. Z kolei przy utworach

³⁸ Por. wyrok SN z 8.09.1976 r., IV CR 329/76, OSNC 1977/9, poz. 165.

³⁹ Por. orzeczenie SN z 18.11.1960 r., I CR 234/60, OSN 1961/4, poz. 124.

⁴⁰ Por. wyrok SN z 16.04.1981 r., I CR 85/81, cyt. za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie. Orzecznictwo...*, s. 43.

⁴¹ Por. m.in.: wyrok SN z 4.03.1971 r., I CR 62/71, LEX nr 6889; uchwałę SN (7) z 19.02.1968 r., III CZP 40/67, OSNC 1969/4, poz. 59; uchwałę SN z 15.10.1991 r., III CZP 97/91, OSNC 1992/6, poz. 9.

⁴² Por. wyrok SA w Warszawie z 30.10.1991 r., I ACr 436/91, oraz wyrok SA w Warszawie z 14.12.1993 r., I ACr 913/93, cyt. za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie. Orzecznictwo...*, s. 44–45. Por. też wyrok SN z 8.10.1980 r., IV CR 327/80, OSNC 1981/5, poz. 82.

⁴³ Por. wyrok SN z 10.02.1970 r., II CR 666/69, OSP 1972/2, poz. 30.

wspólnych rozłącznych udział danej osoby w tworzeniu dzieła powinien dawać podstawę do określenia jej uczestnictwa jako konkretnego i oryginalnego przyczynku spełniającego samodzielnie kryteria twórczości autorskiej oraz warunkującego, choćby w minimalnym zakresie, powstanie wspólnego utworu będącego trwałym i oryginalnym zespoleniem poszczególnych wkładów twórczych⁴⁴.

Praca twórcza współautorów może przebiegać wspólnie lub równocześnie bądź oddzielnie lub niejednocześnie⁴⁵. W każdym jednak razie, co do zasady, między działalnością współtwórców powinno zachodzić *sui generis* powiązanie determinujące podział czynności wykonywanych w toku procesu kreacji wspólnego utworu albo choćby sposób zespolenia, nawet *ex post*, poszczególnych wkładów. W konkretnych przypadkach mogą się jednak pojawić pewne trudności przy wytyczaniu granicy pomiędzy dziełami wspólnymi rozłącznymi a utworami połączonymi jedynie w celu wspólnego rozpowszechniania. W razie wątpliwości linię demarkacyjną stanowić powinien cel i charakter zawartego porozumienia. Jeżeli wynika z niego, że zgodnym zamiarem stron było trwałe i oryginalne zunifikowanie poszczególnych wkładów twórczych mających samodzielne znaczenie, będziemy mieli do czynienia z utworem wspólnym. Jeśli natomiast intencją przyświecającą porozumieniu było tylko złączenie w celu wspólnego rozpowszechniania zachowujących odrębność eksploatacyjną dzieł nietworzących łącznie jednego utworu, zachodzić będzie przypadek utworu połączonego (np. połączone dzieło liryczne i muzyczne).

Autorstwo jest wyłącznie kwestią faktu, a nie kategorią prawną. Nie można zatem skutecznie ani zrzec się autorstwa, ani w drodze umowy ustalić, że współautorem dzieła jest osoba, która w rzeczywistości nie wniosła jakiegokolwiek twórczego wkładu w jego stworzenie⁴⁶. Oświadczenie o zrzeczeniu się autorstwa utworu przez rzeczywistego twórcę, jak również umowa o współautorstwo dzieła dotycząca osoby niebędącej twórcą, jako sprzeczne – odpowiednio – z ustawą i z zasadami współżycia społecznego, musiałyby być uznane za bezwzględnie nieważne. Jako sprzeczną z zasadami współżycia społecznego należałoby także zakwalifikować czynność prawną, której treścią i celem jest dołączenie do grona autorów osoby, mogącej co prawda legitymować się autorstwem określonego wkładu twórczego, włączonego jednak do utworu w rezultacie porozumienia sprzecznego z ogólnie przyjętymi regułami czy wartościami moralnymi. Tytułem przykładu warto przytoczyć rozpatrywany w orzecznictwie przypadek umowy zawartej pod naciskiem recenzenta wykorzystującego swoją pozycję, przewidującej poszerzenie

⁴⁴ Por. m.in. wyroki SN: z 27.03.1965 r., I CR 20/65, LEX nr 5763; z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67. Por. też J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiąkański, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie...*, s. 190; A. Nowicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 81.

⁴⁵ Por. wyrok SN z 10.02.1970 r., II CR 666/69, OSP 1972/2, poz. 30; wyrok SA w Warszawie z 5.07.2012 r., I ACa 1076/11, LEX nr 1238156.

⁴⁶ Por. wyroki SN: z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203; z 5.04.2002 r., III RN 133/01, OSNP 2002/12, poz. 281; por. też wyrok SA w Warszawie z 5.08.2010 r., I ACa 915/09, LEX nr 1120189.

zespołu autorów o recenzenta wskutek włączenia do dzieła partii opracowanych przez tę osobę⁴⁷.

Odrębną kwestią, która wiąże się z problematyką współpracy na tle tworzenia utworów, jest charakter czynności podejmowanych przez opiekuna pracy dyplomowej (magisterskiej lub licencjackiej) w procesie jej przygotowywania. Tego typu prace są tworzone z założenia samodzielnie przez studenta, jednakże pod kierunkiem promotora sprawującego opiekę naukową. To swoiście rozumiane kierownictwo polega zazwyczaj na pomocy w ustaleniu tematu pracy (bierze się tu pod uwagę zainteresowania naukowe studenta oraz plan naukowy danej jednostki – katedry, instytutu czy zakładu) oraz kompozycji rozprawy, jak również udzielaniu na bieżąco konsultacji i wskazówek merytorycznych mających na celu zachowanie poprawności naukowej pracy w zakresie stosowania metod danej specjalności, logicznej argumentacji, prawidłowego wyciągania wniosków oraz ścisłego formułowania sądów. W typowych przypadkach raczej trudno uznać opisane postacie kierownictwa sprawowanego przez promotora za przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze w stopniu pozwalającym na przyjęcie, że mamy do czynienia ze współautorstwem utworu. Działania takie zmierzają bowiem zazwyczaj jedynie do zapewnienia poprawności warsztatowej pracy, choć niekiedy mogą stanowić pewną postać inspiracji. Jednak nawet wtedy nie będą co do zasady podstawą nabycia przez opiekuna pracy dyplomowej odrębnych praw autorskich. Gdyby jednak okazało się, że wkład promotora ma faktycznie, niezależnie od intencji, charakter twórczy, zgodnie z ogólnymi zasadami prawa autorskiego, należałoby uznać opiekuna za współautora pracy. Zdarza się to przede wszystkim, gdy wspólne tworzenie dzieła, którego element stanowi praca dyplomowa, jest zaplanowane, np. student staje się członkiem większego zespołu badawczego. Ustawa autorska wspomina także o przypadku, gdy utwór będący pracą dyplomową stanowi fragment dzieła zbiorowego. W orzecznictwie stwierdzono jednak, że podstawę współautorstwa może stanowić „weryfikacja pracy naukowej polegająca na usunięciu z niej wątpliwych naukowo fragmentów”⁴⁸.

W razie sporu ustalenie wspólnego prawa do autorstwa może nastąpić na drodze postępowania sądowego. Podstawę prawną powództwa będzie w takim przypadku stanowić art. 189 k.p.c.⁴⁹

W odniesieniu do utworów wspólnych znajduje również zastosowanie **domniemanie autorstwa**, zgodnie z którym twórcą (współtwórcą) jest osoba, której nazwisko uwidoczniło w takim charakterze na egzemplarzach dzieła lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu. Jest to domniemanie o charakterze wzruszalnym, które może być obalone dowodem przeciwnym.

⁴⁷ Por. wyrok SN z 12.11.1974 r., I CR 602/74, OSP 1976/7–8, poz. 143.

⁴⁸ Por. wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 527/10, LEX nr 794636.

⁴⁹ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.) – dalej: k.p.c.

Współtwórczość zachodzi jedynie pod warunkiem istnienia między współautorami **porozumienia** co do kreacji utworu wspólnym wysiłkiem intelektualnym, przy czym źródłem tego porozumienia może być wyraźna umowa albo czynność o charakterze konkludentnym⁵⁰. Niekiedy na równi z porozumieniem poprzedzającym osiągnięcie twórczego rezultatu traktuje się następującą *ex post* aprobatę zespoleń wkładów twórczych składających się na wspólne dzieło. Brak porozumienia uniemożliwia uznanie dzieła za wspólne, ponieważ istotą współtwórczości jest uzgodnione zestrojenie wysiłku twórczego w celu osiągnięcia konkretnego rezultatu wspólnej działalności twórczej. Prawu autorskiemu nie są znane przypadki powstania wspólnych praw autorskich *ex lege*, niezależnie od woli współautorów⁵¹. Inaczej twórca porzucający utwór mógłby w każdej chwili stanąć, wbrew swojej woli, wobec konieczności akceptacji „dzielenia” wspólnego prawa z samozwańczym kontynuatorem (osobą dokonującą aktualizacji). Odrzucenie wymogu porozumienia jako warunku *sine qua non* współtwórczości spowodowałoby ponadto, że zatarciu uległaby różnica między dziełami wspólnymi a utworami zależnymi czy zbiorowymi⁵². Istotnemu osłabieniu uległaby wreszcie realizacja prawa do integralności, a niekiedy także uprawnienia do autorstwa w zakresie wyłączności oznaczania dzieła swoim nazwiskiem lub pseudonimem. Powyższe uwagi należy odnieść tym bardziej do przypadku kontynuacji (aktualizacji) utworu nieżyjącego twórcy.

Samo porozumienie między współautorami może mieć różną treść, począwszy jedynie od zgodnych, wyrażonych choćby w sposób dorozumiany oświadczeń przyszłych twórców obejmujących wolę wspólnego tworzenia określonego utworu, przez ogólne uzgodnienia przebiegu procesu kreacji dzieła, aż po szczegółowy kontrakt regulujący koncepcję utworu, zasady współpracy, podział i harmonogram czynności twórczych, a nawet – w zależności od ustalonego założonego poziomu zaangażowania twórczego poszczególnych osób – wielkość udziałów, które będą im przysługiwać w przyszłym wspólnym prawie. Za trafne należy uznać stanowisko judykatury, zgodnie z którym zagadnienie współtwórczości kształtuje się w sferze procesu twórczego i jego rezultatów w zakresie treści i formy utworu⁵³.

⁵⁰ Por. wyroki SN: z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67; z 8.09.1976 r., IV CR 329/76, OSNC 1977/9, poz. 165; z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203; z 5.07.2002 r., III CKN 1096/00, OSNC 2003/11, poz. 150; z 19.02.2014 r., V CSK 180/13, LEX nr 1455199; orzeczenie SN z 18.11.1960 r., I CR 234/60, OSN 1961/4, poz. 124; wyrok SN z 10.02.1970 r., II CR 666/69, OSP 1972/2, poz. 30; wyrok SA w Warszawie z 5.07.2012 r., I ACa 1076/11, LEX nr 1238156. Por. też J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiąkański, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie...*, s. 187; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 33 i przyp. 37 tamże; A. Nowicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 77–78; M. Poźniak-Niedzielska [w:] M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, M. Mozgawa, *Prawo autorskie...*, s. 34; J. Błęszyński, *Prawo autorskie...*, s. 68–69; M. Szaciński, *Współautorstwo według ustawy z 4.02.1994 r. o Prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Palestra” 1995/3–4, s. 41.

⁵¹ Por. wyroki SN: z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67; z 5.07.2002 r., III CKN 1096/00, OSNC 2003/11, poz. 150.

⁵² Por. wyrok SA w Warszawie z 19.04.2018 r., VI ACa 1917/16, LEX nr 2574655.

⁵³ Por. wyrok SN z 10.02.1970 r., II CR 666/69, OSP 1972/2, poz. 30.

Na gruncie prawa autorskiego od współtwórców odróżnia się podmioty, których udział przy tworzeniu dzieł ogranicza się jedynie do udzielania twórcom albo współtwórcom tzw. pomocy technicznej. W myśl reguły sformułowanej w orzecznictwie **współtwórczość nie zachodzi, gdy współpraca określonej osoby nie ma charakteru twórczego, lecz pomocniczy, chociażby umiejętność wykonywania czynności pomocniczych wymagała wysokiego stopnia wiedzy fachowej, zręczności i inicjatywy osobistej**⁵⁴.

Kazuistyczne wypowiedzi judykatury wskazują na konkretne działania, które nie mogą prowadzić do nabycia statusu współtwórcy utworu. Należą do nich:

- wykorzystanie jako inspiracji dla powstania dzieła praktycznych doświadczeń jednej ze współpracujących osób⁵⁵;
- wprowadzenie do książki poprawek niemających charakteru merytorycznego, lecz będących poprawkami stylistycznymi czy korektorskimi⁵⁶;
- opracowanie cudzego utworu pod względem redakcyjnym, dodanie komentarzy filologicznych, krytycznych, porównawczych itp. lub przejrzenie dzieła⁵⁷;
- dostarczenie materiału do reportażu, np. w postaci utrwalonych rozmów (wywiadów) z reporterem dotyczących wydarzeń z życia danej osoby, nawet gdy opowieści te stały się zasadniczą treścią reportażu⁵⁸;
- wykonywanie przy tworzeniu utworu fotograficznego czynności technicznych obsługi sprzętu fotograficznego ściśle według wskazówek twórcy⁵⁹;
- praca polegająca na utrwalaniu obrazów fotograficznych w formie pozytywów na podstawie negatywów autorstwa innej osoby⁶⁰;
- działalność kierownika produkcji (filmu, programu telewizyjnego czy radiowego)⁶¹;
- udział w pracach projektowych pomnika polegający na dyskusji nad koncepcją projektu⁶²;
- współudział w wielu czynnościach techniczno-wykonawczych dotyczących projektu urbanistyczno-architektonicznego osiedla mieszkaniowego, np. rozrysowanie koncepcji według pomysłu jej autora⁶³;
- wkład członka zespołu planistycznego w opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego⁶⁴.

⁵⁴ Por. wyroki SN: z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67; z 5.07.2002 r., III CKN 1096/00, OSNC 2003/11, poz. 150; z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203.

⁵⁵ Por. wyrok SA w Warszawie z 30.10.1991 r., I ACr 436/91, cyt. za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie. Orzecznictwo...*, s. 44.

⁵⁶ Por. wyrok SN z 7.11.2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12, poz. 203.

⁵⁷ Por. wyrok SN z 10.02.1970 r., II CR 666/69, OSP 1972/2, poz. 30.

⁵⁸ Por. wyrok SN z 22.09.1971 r., II CR 330/71, OSNC 1972/3, poz. 57.

⁵⁹ Por. wyrok SN z 5.07.2002 r., III CKN 1096/00, OSNC 2003/11, poz. 150.

⁶⁰ Por. wyrok SN z 19.07.1972 r., II CR 575/71, OSNC 1973/4, poz. 67.

⁶¹ Por. wyrok NSA z 16.10.2003 r., III SA 3582/01, CBOSA; wyrok SN z 5.04.2002 r., III RN 133/01, OSNP 2002/12, poz. 281.

⁶² Por. wyrok SN z 27.03.1965 r., I CR 20/65, LEX nr 5763.

⁶³ Por. wyrok SN z 11.12.1981 r., IV CR 193/81, LEX nr 8381.

⁶⁴ Por. wyrok SN z 25.10.1972 r., II PR 318/72, OSNC 1973/9, poz. 158.

Szeroko rozumiana pomoc udzielana twórcom (współtwórcom) utworów, która nie prowadzi do przypisania ich współautorstwa, może także polegać na:

- inspirowaniu lub wskazywaniu celu, kierunku czy metod działania;
- sprawowaniu opieki naukowej⁶⁵;
- zapewnianiu informacji naukowo-technicznej;
- dostarczaniu surowców, materiałów i narzędzi;
- wykonawstwie technicznym poszczególnych elementów egzemplarza dzieła;
- wsparciu finansowym.

Ponadto należy mieć na uwadze, że współtwórcami utworu nie będą osoby kreujące elementy bądź „obiekty” wyłączone spod ochrony autorskoprawnej, takie jak: odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne, a także akty normatywne lub ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne, proste informacje prasowe.

4.1.3. Prawo własności przemysłowej

Do zaistnienia stosunku współtwórczości w odniesieniu do przedmiotów własności przemysłowej, w szczególności projektów wynalazczych, konieczne jest łączne spełnienie następujących warunków:

- 1) poszczególne wkłady pracy współtwórców powinny być przejawem działalności twórczej z dziedziny własności przemysłowej, choć pojedyncze wkłady traktowane odrębnie nie muszą spełniać przesłanek objęcia ochroną prawami wyłącznymi,
- 2) w wyniku wspólnej pracy twórczej ma powstać określona całość (rozwiązanie, projekt) odrębna od poszczególnych wkładów twórczych, lecz scalająca je w autonomiczny byt prawny,
- 3) między współtwórcami musi istnieć porozumienie w zakresie współtwórczości.

W dziedzinie prawa własności przemysłowej można zasadniczo przyjąć, że **współpraca twórcza, w rezultacie której powstaje projekt wynalazczy (wynalazek, wzór użytkowy, wzór przemysłowy, topografia układu scalonego czy projekt racjonalizatorski), przybiera jedną z dwóch postaci**. W pierwszym wariantcie współtwórcami są osoby, które biorą udział w rozwiązaniu problemu naukowo-technicznego, po **uprzednim porozumieniu** się ze sobą. W takiej sytuacji, zgodnie z zasadami naukowej organizacji pracy, nieodzownym elementem procesu dokonywania projektu wynalazczego będzie podział pracy i towarzyszące mu zjawisko kooperacji. Według drugiego modelu są możliwe – jednak raczej jako wyjątkowe – przypadki, kiedy współtwórcami zostają osoby pracujące oddzielnie, które już po zakończeniu włas-

⁶⁵ Por. wyrok NSA z 1.02.2006 r., II FSK 512/05, CBOSA. Por. jednak wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 527/10, LEX nr 794636, w którym stwierdzono, że „weryfikacja pracy naukowej polegająca na usunięciu z niej wątpliwych naukowo fragmentów uprawnia do współautorstwa”.

nych procesów twórczych podejmują decyzje o zespoleniu ich wysiłków twórczych (**następcze porozumienie**). Sytuacja taka wystąpi, gdy w toku rozwiązywania określonego zagadnienia technicznego powstanie obiektywny związek między wysiłkami twórczymi takich osób, np. ich osiągnięcia zostaną wzajemnie wykorzystane w celu stworzenia projektu wynalazczego⁶⁶.

Współautorstwo danego rezultatu twórczości wynalazczej stanowi bezpośredni wynik wspólnego wysiłku twórczego co najmniej dwóch podmiotów. Nie musi on jednak polegać na jednoczesnym, wspólnym tworzeniu rozwiązania. Praca twórcza stanowiąca podstawę współtwórczości może następować w różnym miejscu i czasie, zawsze jednak musi istnieć pewna więź między współtwórcami, która zakłada uzgodnienie przez nich celu w postaci powstania wspólnego projektu wynalazczego⁶⁷.

W kwestii przyznania statusu współautora osobie uczestniczącej w pracach nad dokonaniem projektu wynalazczego generalnie należy stosować te same zasady, które obowiązują w odniesieniu do twórców indywidualnych. Biorąc pod uwagę powyższe, za współtwórcę projektu wynalazczego można uważać jedynie osobę, której udział w procesie jego dokonania miał rzeczywiście twórczy charakter. W tym kontekście warto przytoczyć pogląd wyrażony w orzecznictwie, zgodnie z którym w toku ustalania osoby współtwórcy wynalazku konieczne staje się wyjaśnienie, czy oceniane prace znajdują odzwierciedlenie w zgłoszonym projekcie wynalazczym i czy ich wyniki wprowadzają zmiany w konstrukcji urządzenia lub sposobie, bez których rozwiązanie nie miałoby zdolności do uzyskania prawa wyłącznego (w szczególności patentu na wynalazek czy prawa ochronnego na wzór użytkowy)⁶⁸. **Za współtwórcę trzeba uznać osobę, której udział wpłynął na ukształtowanie choćby jednego z elementów (zwłaszcza tzw. zastrzeżeń) rozwiązania⁶⁹.** Nie jest konieczne, aby każdy wkład twórczy, oceniany osobno, posiadał wszystkie konstytutywne cechy projektu wynalazczego. Przesłanki zdolności patentowej i ochronnej ocenia się bowiem nie w odniesieniu do ujmowanych rozdzielnie poszczególnych fragmentów rozwiązania, lecz w stosunku do danego kompletnego projektu wynalazczego⁷⁰.

⁶⁶ Por. J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa...*, s. 54–55; T. Szymanek [w:] *Naruszenia praw na dobrach niematerialnych*, red. T. Szymanek, Warszawa 2001, s. 275.

⁶⁷ Por. J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa...*, s. 62; podobnie – J. Preussner-Zamorska [w:] *Prawo wynalazcze. Zagadnienia wybrane*, red. S. Grzybowski, A. Kopff, Warszawa 1978, s. 118–119; M. Staszko, *Prawo wynalazcze*, Warszawa 1989, s. 82. Por. też wyrok SN z 8.09.1982 r., IV PR 175/82, OSPiKA 1984/1, poz. 15.

⁶⁸ Por. wyrok SN z 11.12.1979 r., IV PR 346/79, WiR 1981/14, s. 12; decyzję Komisji Odwoławczej przy Urzędzie Patentowym RP z 7.02.1973 r., Odw. 1319/72, WUP 1974/3, s. 43. Por. też M. du Vall [w:] E. Nowińska, U. Promińska, M. du Vall, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2011, s. 121; T. Szymanek [w:] *Naruszenia praw...*, s. 274.

⁶⁹ Por. M. Staszko, *Zarys prawa wynalazczego*, Warszawa 1974, s. 119. Por. też wyrok SN z 11.12.1979 r., IV PR 346/79, WiR 1981/14, s. 12.

⁷⁰ Por. J. Szwaia [w:] *System prawa własności intelektualnej*, t. III, *Prawo wynalazcze*, red. J. Szwaia, A. Szajkowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 82; T. Szymanek [w:] *Naruszenia praw...*, s. 275.

Szczególna sytuacja prawna zachodzi w **relacji odkrywca – wynalazca**, gdy wyniki badań naukowych stanowią teoretyczną podstawę opracowania projektu wynalazczego. Kategorie „odkrycie” i „wynalazek”, rozpatrywane na płaszczyźnie pojęciowej, ujawniają zasadnicze różnice. Odkrycia naukowe, zaliczane do tzw. tworów abstrakcyjno-myślowych, jedynie „odsłaniają”, niejako „dekodują” obiektywnie poznawalne zjawiska rzeczywiste, natomiast istotą wynalazków są twórcze rozwiązania określonych problemów technicznych. Odkrycia naukowe – w odróżnieniu od wynalazków – nie korzystają z ochrony patentowej, mogą jednak podlegać ochronie na zasadach ogólnych prawa cywilnego (jako tzw. twórczość naukowa). W kwestii podstaw uznania naukowców za współtwórców projektów wynalazczych, dokonanych dzięki ich odkryciom, czynnikiem decydującym jest fakt istnienia bądź nieistnienia wspólnej pracy twórczej⁷¹. Prawa współtwórcy przysługują bowiem jedynie osobie, która bezpośrednio brała udział w pracy nad rozwiązaniem zagadnienia będącego przedmiotem zgłoszenia do Urzędu Patentowego RP⁷². Jeżeli dwie osoby, działając wspólnie, dokonały odkrycia naukowego, stają się one jego współautorami. Jeśli, wykorzystując wnioski płynące z tego odkrycia, osoby takie dokonały wspólnie rozwiązania, powinny być również uważane za współtwórców projektu wynalazczego. Brakuje natomiast uzasadnienia dla stosowania konstrukcji współautorstwa, w sytuacji gdy wynalazek związany z odkryciem naukowym został dokonany indywidualnie przez jednego z jego współautorów. Stosunek współtwórczości nie zachodzi także w przypadku dokonania wynalazku przez jednego z autorów odkrycia, ujawnionego w sytuacji twórczości równoległej (paralelnej), czyli gdy takiego odkrycia dokonało w tym samym czasie kilku naukowców działających niezależnie⁷³.

Podobnie jak ma to miejsce na gruncie prawa autorskiego, o tym, czy określona osoba jest współtwórcą projektu wynalazczego, decydują jedynie okoliczności faktyczne. **Autorstwo jest wyłącznie kwestią faktu, a nie kategorią prawną. Nie można się zatem skutecznie ani zrzec autorstwa, ani umówić, że współautorem projektu jest osoba, która w rzeczywistości nie wniosła jakiegokolwiek twórczego wkładu w jego dokonanie**⁷⁴. Oświadczenie o zrzeczeniu się autorstwa przez rzeczywistego twórcę, jak również umowa o współautorstwo projektu wynalazczego na rzecz osoby niebędącej innowatorem, jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, musiałyby być uznane za bezwzględnie nieważne. Brak odpowiedniej wyrażonej podstawy normatywnej prawa do autorstwa powoduje, że w sytuacji zrzeczenia się autorstwa projektu wynalazczego nie można powołać się na sprzeczność takiej czynności prawnej z ustawą.

⁷¹ Por. J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa...*, s. 61.

⁷² Por. decyzję Komisji Odwoławczej przy Urzędzie Patentowym RP z 7.02.1973 r., Odw. 1319/72, WUP 1974/3, s. 43.

⁷³ Por. J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa...*, s. 61–62; J. Szwaja, *Ochrona dóbr osobistych twórców nauki*, ZNUJ PWiOWI 1985/41, s. 176–177.

⁷⁴ Por. wyrok SN z 16.10.1976 r., IV PR 275/76, OSNC 1977/7, poz. 117.

W razie sporu ustalenie wspólnego prawa do autorstwa może nastąpić na drodze postępowania sądowego. Podstawę prawną powództwa będzie w takim przypadku stanowić art. 189 k.p.c.

W dziedzinie prawa własności przemysłowej, podobnie jak w prawie autorskim, znajduje zastosowanie **rozróżnienie na współtwórców projektu wynalazczego oraz osoby, których udział w pracach nad danym projektem ograniczył się jedynie do udzielenia twórcom lub współtwórcom tzw. pomocy technicznej**. Pomoc tego rodzaju może polegać w szczególności na dostarczaniu informacji z zakresu istniejącej (znanej) wiedzy technicznej. Przedstawiony pogląd znajduje pełne potwierdzenie w judykaturze. Za współtwórcę projektu wynalazczego nie uznaje się m.in.:

- osoby udzielającej pomocy w postaci przeprowadzenia prób i obliczenia ich wyników, o ile osoba taka nie uczestniczyła w koncepcji tworzenia nowego rozwiązania⁷⁵;
- podmiotu prowadzącego pracę badawczą mającą na celu wykazanie zdolności patentowej wynalazku, w tym wykrycie zjawisk i procesów, które zapewniły rozwiązanie nieoczekiwany efekt (poziom wynalazczy)⁷⁶;
- osoby dokonującej tylko obliczeń zwykle wykonywanych przez projektantów melioracji w zakresie przystosowania do konkretnych warunków geologicznych i potrzeb budowy powszechnie znanego sposobu odwodnienia siecią drenów⁷⁷;
- kierowników jednostek organizacyjnych (np. laboratoriów, pracowni, katedr), jeżeli ich wkład ograniczał się wyłącznie do podejmowania działań organizacyjno-administracyjnych lub sprawowania ogólnego nadzoru nad pracami wynalazczymi.

Szeroko rozumiana pomoc udzielana twórcom (współtwórcom) projektów wynalazczych, która nie prowadzi do przypisania współautorstwa, może także polegać na:

- inspirowaniu lub wskazywaniu celu, kierunku czy metod działania;
- wykonawstwie technicznym poszczególnych elementów egzemplarza projektu;
- wsparciu finansowym;

jak również na:

- zapewnianiu informacji naukowo-technicznej oraz patentowej;
- poradach fachowych i pomocy warsztatowej;
- dostarczaniu surowców, materiałów i narzędzi;
- umożliwianiu przeprowadzania badań i prób⁷⁸.

⁷⁵ Por. wyrok SN z 21.03.1974 r., I PR 53/74, OSPiKA 1976/10, poz. 195.

⁷⁶ Por. wyrok SN z 25.08.1981 r., IV CR 269/81, OSPiKA 1983/4, poz. 86.

⁷⁷ Por. wyrok SN z 29.01.1981 r., IV PRN 11/80, OSNC 1981/8, poz. 157.

⁷⁸ Te ostatnie formy pomocy przewidywał § 5 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 11.12.1972 r. w sprawie projektów wynalazczych (Dz.U. z 1982 r. Nr 28, poz. 200 ze zm.), które, mimo utraty mocy obowiązującej, w tej części stanowić może nadal ułatwienie przy kwalifikacji konkretnych stanów faktycznych.

Ponadto należy mieć na uwadze, że współtwórcami przedmiotów własności przemysłowej nie będą osoby kreujące elementy bądź „obiekty” wyłączone spod ochrony. W przypadku projektów wynalazczych o charakterze technicznym, oprócz omówionych wyżej odkryć, będą to w szczególności teorie naukowe, metody matematyczne, wytwory o charakterze jedynie estetycznym, schematy, zasady i metody przeprowadzania procesów myślowych, rozgrywania gier lub prowadzenia działalności gospodarczej, wytwory lub sposoby, których możliwość wykorzystania nie może być wykazana lub których wykorzystanie nie przyniesie rezultatu spodziewanego przez zgłaszającego – w świetle powszechnie przyjętych i uznanych zasad nauki, programy komputerowe, przedstawienia informacji, a także wynalazki, których wykorzystywanie byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami, odmiany roślin lub rasy zwierząt i czysto biologiczne sposoby hodowli roślin lub zwierząt oraz wytwory uzyskiwane takimi sposobami, jak również sposoby leczenia ludzi i zwierząt metodami chirurgicznymi lub terapeutycznymi oraz sposoby diagnostyki stosowane na ludziach lub zwierzętach.

Konkludując, przedstawione wyżej kryteria – w szczególności wymóg twórczej partycypacji we wspólnym wysiłku intelektualnym – powinny służyć jako ogólne wskazówki podczas ustalania charakteru udziału każdej osoby uczestniczącej w pracach nad stworzeniem danego dobra niematerialnego. Należy jednak mieć na uwadze, że kwestia współautorstwa wymaga każdorazowo oceny zrelatywizowanej do konkretnych okoliczności danego przypadku.

4.2. Charakter wspólnego prawa do dobra niematerialnego

4.2.1. Uwagi ogólne

Z chwilą stworzenia dobra niematerialnego (np. utworu, wynalazku, wzoru przemysłowego) przez co najmniej dwie osoby powstaje na ich rzecz wspólność prawa podmiotowego. Jest to przypadek **nabycia prawa w sposób konstytutywny i pierwotny**, czyli z chwilą powstania (i ustalenia) takiego wytworu intelektu i niezależnie od tego, czy dane prawo przysługiwało poprzednio innemu podmiotowi (bez względu na to, czy prawo istniało wcześniej). W niektórych przypadkach wspólne prawo może powstać konstytutywnie i pierwotnie na rzecz innych podmiotów – na rzecz kilku pracodawców w przypadku, gdy pracownik jest połączony kilkoma powiązanymi stosunkami pracy i w takich warunkach tworzy pracowniczy projekt wynalazczy lub pracowniczy program komputerowy, albo na rzecz kilku występujących łącznie producentów lub wydawców w sytuacji stworzenia przez twórcę utworu zbiorowego. Możliwe jest również **nabycie pochodne**, które polega na tym, że nabywca uzyskuje dane prawo od innej osoby, najczęściej wskutek przeniesienia wspólnego prawa (albo udziału w nim) w drodze umowy czy dziedziczenia prawa (udziału). Nabycie tego rodzaju może mieć miejsce także

w przypadku utworów pracowniczych niebędących programami komputerowymi, gdy występuje wielość pracodawców.

Cechami charakterystycznymi konstrukcji wspólności wyłącznych praw własności intelektualnej są: **jedność przedmiotu prawa, wielość podmiotów uprawnionych oraz niepodzielność wspólnego prawa**. Istnieje jedno dobro niematerialne, do którego odnosi się wspólne prawo, występują co najmniej dwa podmioty uprawnione, a wspólne prawo nie może być przedmiotem podziału, lecz przysługuje wszystkim uprawnionym łącznie.

Biorąc pod uwagę koncepcję dualizmu praw własności intelektualnej, można przyjąć założenie, że **wspólność dotyczy zarówno praw majątkowych, jak i osobistych**. W zakresie praw majątkowych regulacja prawna wspólności jest stosunkowo rozbudowana i wyczerpuje większość przypadków, które mogą wystąpić w praktyce. W odniesieniu do praw osobistych unormowanie odnoszące się do współuprawnienia jest natomiast szczątkowe i dlatego problematyka ta musiała zostać podjęta oraz rozwinięta przez naukę prawa i orzecznictwo.

4.2.2. Prawo autorskie

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych przewiduje, że współtwórcom prawo autorskie przysługuje wspólnie. W zakresie **praw majątkowych** jest to **wspólność ukształtowana na wzór współwłasności w częściach ułamkowych**, znanej z prawa rzeczowego (działu prawa cywilnego). Każdemu współuprawnionemu przysługuje udział we wspólnym prawie rozumiany jako jego wycinek. W zakresie własnego udziału dany współuprawniony jest niejako wyłącznym uprawnionym i może rozporządzać udziałem bez zgody pozostałych współuprawnionych. Udziały są zazwyczaj pochodną wkładów twórczych i mogą być ustalane umownie. W braku uzgodnień między współtwórcami domniemywa się, że wielkości udziałów są równe. Gdy zaistnieje spór, każdy współtwórca może żądać określenia wielkości udziałów przez sąd, na podstawie wkładów pracy twórczej⁷⁹. Skorzystanie z konstrukcji domniemania równości udziałów twórców w dziele wspólnym może być uzasadnione m.in. wówczas, gdy skutek upływu czasu między powstaniem utworu a określaniem wielkości udziałów ustalenie wkładów twórczych poszczególnych osób jest niemożliwe⁸⁰.

Istnieje dość istotne zróżnicowanie sytuacji prawnej współtwórców utworów, w których można zidentyfikować wkłady twórcze poszczególnych współautorów mające samodzielne znaczenie (współtwórczość rozłączna), oraz dzieł, których struktura nie pozwala na wyróżnienie części stworzonych przez pojedynczych współautorów (współtwórczość nierozłączna).

⁷⁹ Por. wyrok SA w Krakowie z 28.03.2017 r., I ACa 1477/16, LEX nr 2362739.

⁸⁰ Por. wyrok SN z 11.03.2003 r., V CK 250/02, LEX nr 1055046.

W przypadku utworów wspólnych rozłącznych każdy współtwórca może wykonywać prawo autorskie do dającej się wyodrębnić i mającej samodzielne znaczenie własnej części utworu, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców. Oznacza to, że choć dana samodzielna część stanowi fragment utworu wspólnego i jako taka podlega prawu wspólnemu, to jednocześnie jej autor zachowuje w stosunku do tej części (traktowanej w tym przypadku jako samodzielny utwór) pełnię praw autorskich. Poszczególni twórcy, wykonując prawa do swoich autonomicznych części utworu, muszą mieć na uwadze prawa pozostałych współuprawnionych. W związku z tym powinni powstrzymać się od działań, które mogłyby stanowić uszczerbek dla interesów innych uprawnionych ze wspólnego prawa. Przykładowo, autor rozdziału książki nie może wydać go odrębnie w stosunku do całego utworu wspólnego, jeśli takie wydanie byłoby konkurencyjne i mogłoby prowadzić do obniżenia dochodów współtwórców ze sprzedaży egzemplarzy dzieła wspólnego. Podobnie twórca słownika zawartego w programie komputerowym stanowiącym translator może być uprawniony do korzystania z tej części programu mającej samodzielne znaczenie bez zgody pozostałych współtwórców, jeśli program (a ściślej ujmując jego część zawierająca programy tłumaczące) nie był już wykorzystywany⁸¹. W razie sporu w kwestii, czy realizacja przez pojedynczego współuprawnionego prawa autorskiego przysługującego mu w stosunku do określonego samoistnego wkładu narusza prawa pozostałych współtwórców, istnieje – w drodze analogii – możliwość żądania rozstrzygnięcia przez sąd, który rozpoznając sprawę, powinien mieć na uwadze interesy wszystkich współautorów. Jeśli zostanie naruszone prawo autorskie w zakresie dotyczącym wyłącznie części utworu mającej samodzielne znaczenie, prawo dochodzenia roszczeń będzie przysługiwało jedynie temu współtwórcy, który jest autorem odnośnego fragmentu dzieła. Uzyskane w ten sposób świadczenie przypada w całości uprawnionemu do samoistnej części utworu. Do wykonywania prawa autorskiego w stosunku do całości utworu potrzebna jest natomiast zgoda wszystkich współtwórców. W przypadku braku takiej zgody każdy współtwórca może żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeka, uwzględniając interesy wszystkich współuprawnionych.

Zgoda wszystkich podmiotów współuprawnionych jest konieczna zawsze w odniesieniu do wykonywania wspólnego prawa autorskiego do dzieła o charakterze nierozłącznym, nawet gdy dotyczy to tylko fragmentu takiego utworu. W tym przypadku nie można bowiem przypisać (przynajmniej zgodnie z porozumieniem i intencją współtwórców) autorstwa danej części dzieła określonego współtwórcy albo współtwórcom.

W związku z omówioną wyżej autonomiczną regulacją zawartą w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie sposobu zarządzania wspólnym prawem do wspólności autorskich praw majątkowych nie znajdują zastosowania przepisy Kodeksu cywilnego regulujące ustawowy model zarządu zakładający

⁸¹ Por. wyrok SN z 14.03.2012 r., II CSK 188/11, LEX nr 1250562.

podział czynności współuprawnionych na czynności zwykłego zarządu oraz przekraczające zwykły zarząd. Nie ma również podstaw do odpowiedniego stosowania regulacji umożliwiającej wystąpienie przez każdego współwłaściciela do sądu o wyznaczenie zarządcy, przynajmniej w sytuacji, gdy wspólność zachodzi między współtwórcami (wspólność powstała w sposób konstytutywny i pierwotny).

Niezależnie od rodzaju dzieła wspólnego, każdy współuprawniony może dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa autorskiego do całości utworu. Dotyczy to także sytuacji, gdy dane naruszenie ma w istocie związek jedynie z wkładem stanowiącym niepodzielną część dzieła nierozłącznego, stworzonym przez innego współtwórcę. Uzyskane świadczenie przypada wszystkim współuprawnionym, stosownie do wielkości ich udziałów we wspólnym prawie. Jednakże jeśli zostanie naruszone prawo autorskie odnoszące się wyłącznie do części utworu mającej samodzielne znaczenie w okolicznościach wskazujących na brak związku z dziełem wspólnym traktowanym jako pewna całość, prawo dochodzenia roszczeń będzie przysługiwało jedynie temu współtwórcy, który jest autorem odnośnego fragmentu dzieła. Uzyskane w ten sposób świadczenie przypada w całości uprawnionemu do samostnej części utworu. Każdy współuprawniony może także wykonywać samodzielnie wszystkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa (np. roszczeń o ochronę autorskich praw majątkowych, roszczeń o zapłatę opłat licencyjnych). Są to tzw. czynności zachowawcze, które mogą przybierać postać czynności faktycznych, prawnych lub procesowych. Ich celem jest ochrona i utrzymanie prawa w mocy, przy czym powinny one chronić interesy wszystkich współuprawnionych. Przewidziana w omawianym przypadku konstrukcja upoważnienia każdego współuprawnionego do podjęcia wszelkich czynności zachowawczych nie opiera się na przedstawicielstwie ustawowym jednego współuprawnionego przez drugiego, lecz na wzajemnej reprezentacji interesów. Działający współuprawniony podejmuje określoną czynność zachowawczą we własnym imieniu, ale w interesie wszystkich, także pozostałych, współuprawnionych. Istnieje domniemanie, że działa on zgodnie z wolą wszystkich współuprawnionych. Jeśli jednak którykolwiek z pozostałych współuprawnionych zgłosi sprzeciw w odniesieniu do przedsięwziętej czynności zachowawczej, nie można uznać dokonanej czynności za zmierzającą do zachowania wspólnego prawa.

Pożytki i inne przychody z utworu (np. opłaty licencyjne, wynagrodzenie z tytułu przeniesienia wspólnego prawa) przypadają współuprawnionym w stosunku do wielkości udziałów. W takiej samej proporcji współuprawnieni ponoszą wydatki i ciężary związane z dziełem (np. koszty opublikowania utworu literackiego czy promowania dzieła muzycznego).

Kwestią sporną w literaturze przedmiotu pozostaje to, czy współautorom przysługuje prawo żądania zniesienia wspólności prawa autorskiego na zasadach przewidzianych w Kodeksie cywilnym odnośnie do współwłasności w częściach ułamkowych. Wydaje się, że w związku z majątkowym charakterem tego typu praw

autorskich oraz postępującym zjawiskiem komercjalizacji własności intelektualnej takie uprawnienie powinno być przyznane każdemu współtwórcy. Taka potrzeba jest też uzasadniona z uwagi na ewentualność „paraliżu” zarządu prawem w sytuacji odmowy jego wykonywania przez część uprawnionych⁸². Samo zniesienie wspólności, ze względu na charakter utworu jako dobra niematerialnego, może się odbyć, stosownie do okoliczności, jedynie przez tzw. podział cywilny, tj. przeniesienie prawa autorskiego stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego albo w drodze przyznania prawa jednemu ze współuprawnionych, z obowiązkiem spłaty pozostałych podmiotów uprawnionych dotychczas ze wspólnego prawa. O sposobie zniesienia wspólności w konkretnym przypadku rozstrzyga sąd rozpoznający taką sprawę.

4.2.3. Prawo własności przemysłowej

Ustawa – Prawo własności przemysłowej stanowi, że współtwórcom wynalazku, wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego albo topografii układu scalonego uprawnienie do uzyskania patentu, prawa ochronnego bądź prawa z rejestracji przysługuje wspólnie. Podobna relacja dotyczy ostatecznych praw wyłącznych przysługujących uprawnionym w stosunku do wymienionych przedmiotów własności przemysłowej. W zakresie **praw majątkowych**, wobec braku bezpośredniego unormowania, nie ma przeszkód, by przyjąć, że powstaje **wspólność ukształtowana na wzór współwłasności w częściach ułamkowych**, tak jak się to dzieje w prawie autorskim. Każdemu współuprawnionemu przysługuje udział we wspólnym prawie rozumiany jako jego wycinek. Udziały są zazwyczaj pochodną wkładów twórczych i mogą być ustalane przez współtwórców umownie. Pomocniczo można zastosować koncepcję (domniemanie) równych udziałów. Gdy zaistnieje spór, każdy współtwórca może żądać określenia wielkości udziałów przez sąd, na podstawie wkładów pracy twórczej.

Współuprawniony może korzystać z danego przedmiotu prawa własności przemysłowej we własnym zakresie oraz rozporządzać swoim udziałem bez zgody pozostałych współuprawnionych. Każdy współuprawniony może także bez zgody pozostałych współuprawnionych dochodzić roszczeń z powodu naruszenia prawa wyłącznego, może również wykonywać wszystkie czynności i dochodzić wszelkich innych roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa.

Przepisy ustawy – Prawo własności przemysłowej, odmiennie niż ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych, nie zawierają autonomicznej regulacji dotyczącej ustawowego modelu zarządu wspólnym prawem. Z tego względu w omawianej kwestii zastosowanie znajdą odpowiednie przepisy Kodeksu cywil-

⁸² Por. M. Poźniak-Niedzielska [w:] M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, M. Mozgawa, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2007, s. 34–35.

nego wprowadzające podział czynności zarządu na czynności zwykłego zarządu i przekraczające zwykły zarząd.

Do dokonywania czynności zwykłego zarządu wspólnym prawem (np. uiszczanie opłat okresowych związanych z ochroną wynalazku) jest wymagana zgoda większości współuprawnionych obliczanej według wielkości udziałów. W braku takiej zgody każdy współuprawniony może żądać upoważnienia sądowego do dokonania czynności. Jeżeli większość współuprawnionych postanawia dokonać czynności rażąco sprzecznej z zasadami prawidłowego zarządu projektem wynalazczym, każdy spośród pozostałych współuprawnionych może żądać rozstrzygnięcia przez sąd. **Do rozporządzania wspólnym prawem oraz do innych czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu (np. dokonanie zgłoszenia wynalazku), potrzebna jest zgoda wszystkich współuprawnionych.** W braku takiej zgody współuprawnieni, których udziały wynoszą co najmniej połowę, mogą żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeknie, mając na względzie cel zamierzonej czynności oraz interesy wszystkich współuprawnionych. Należy podkreślić, że współuprawnieni mogą w drodze umowy uregulować odmiennie sposób zarządu wspólnym prawem.

Ustawa – Prawo własności przemysłowej przyznaje każdemu współuprawnionemu uprawnienie do korzystania z projektu wynalazczego we własnym zakresie, bez konieczności uzyskiwania zgody pozostałych współuprawnionych.

Pożytki i inne przychody związane z projektem wynalazczym niebędące jednak korzyściami ze stosowania projektu wynalazczego (w praktyce będą to korzyści z prawa wyłącznego, a więc korzyści z prawa lub inne przychody z prawa) uzyskiwanymi przez jednego ze współuprawnionych przypadają współuprawnionym w stosunku do wielkości udziałów. W takim samym stosunku współuprawnieni ponoszą wydatki i ciężary związane z projektem wynalazczym objętym wspólnością. W razie uzyskania korzyści ze stosowania chronionego wynalazku, wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego lub topografii układu scalonego przez jednego ze współuprawnionych każdy spośród pozostałych współuprawnionych ma prawo, jeżeli umowa nie stanowi inaczej, do odpowiedniej części z jednej czwartej tych korzyści po potrąceniu nakładów, stosownie do swego udziału we wspólnym prawie.

Współuprawnionym ze wspólnego prawa własności przemysłowej przysługuje prawo żądania zniesienia wspólności na zasadach przewidzianych w Kodeksie cywilnym odnośnie do współwłasności w częściach ułamkowych. Zniesienie wspólności, z uwagi na charakter przedmiotów własności przemysłowej jako dóbr niematerialnych, może się odbyć, stosownie do okoliczności, jedynie przez tzw. podział cywilny, tj. przeniesienie prawa stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego albo w drodze przyznania prawa jednemu ze współuprawnionych, z obowiązkiem spłaty pozostałych podmiotów uprawnionych dotychczas ze wspólnego prawa. O sposobie zniesienia wspólności w konkretnym przypadku rozstrzyga sąd rozpoznający taką sprawę.

W stosunku do znaków towarowych, do których nie odnosi się wprost regulacja ustawy – Prawo własności przemysłowej poświęcona wspólności praw, należy przyjąć, że w pierwszej kolejności powinny obowiązywać regulacje szczególne (zwłaszcza przepisy normujące specyficzną kategorię prawa wyłącznego w postaci wspólnego prawa ochronnego), a ponadto zasady ogólne wynikające po części ze wspomnianej ustawowej regulacji macierzystej, a w pozostałym zakresie, w drodze analogii, zasady wzorowane na unormowaniu obowiązującym w prawie autorskim. Jest to uzasadnione, tym bardziej że niektóre spośród omawianych dóbr niematerialnych, w szczególności znaki towarowe inne niż słowne, mogą być – i najczęściej są – także utworami w rozumieniu prawa autorskiego. Podstawową różnicą w tak określonej regulacji będzie przede wszystkim brak ograniczenia korzyści przeznaczonych do podziału między współuprawnionych jedynie do puli jednej czwartej wpływów z używania oznaczeń.

W doktrynie i orzecznictwie brak zgodności co do tego, czy wspólne prawo do dobra niematerialnego odnosi się także do uprawnień o charakterze osobistym. Większy dorobek naukowy w omawianej kwestii dotyczy prawa własności przemysłowej. Wypracowana w tej dziedzinie koncepcja może stanowić, w drodze analogii, wzorzec dla prawa autorskiego.

Fakt wspólnego dokonania wynalazku przez co najmniej dwie osoby jest przyczyną konstytutywnego i pierwotnego nabycia wspólnego prawa do autorstwa. Sąd Najwyższy, potwierdzając to zapatrywanie w wyroku z 15.11.1974 r., II PR 216/74⁸³, stwierdził jednocześnie, że „przepisy ustawy o wynalazczości nie określają cech tego prawa osobistego, które nie jest przenoszalne i ma charakter wspólności łącznej. Wspólność ta wynika z połączenia wkładów inwencji twórczej poszczególnych wynalazców, których udziały w tym prawie nie są ściśle oznaczone, więc zaś istniejąca między nimi w zakresie autorstwa jako prawa osobistego jest nierozzerwalna. Z tych też przyczyn współautorstwo wynalazku ma charakter wspólności łącznej, a nie w częściach ułamkowych”. Pogląd wyrażony w cytowanym orzeczeniu można teoretycznie rozwinąć i uzupełnić⁸⁴.

Dla oceny sytuacji prawnej współtwórców projektu wynalazczego warto odwołać się *per analogiam* do konstrukcji współwłasności przewidzianej w księdze drugiej Kodeksu cywilnego, poświęconej prawom rzeczowym, tym bardziej że w literaturze przedmiotu zyskała aprobatę koncepcja analogicznego stosowania w zakresie nieuregulowanym (np. w drodze odesłania) przepisów o współwłasności do wspólności innych praw majątkowych⁸⁵. Współwłasność, w rozumieniu prawa cywilnego, jest albo współwłasnością w częściach ułamkowych, albo współwłasnością łączną. W odróżnieniu od unormowanej ogólnie (w dziale IV tytułu I księgi drugiej k.c.)

⁸³ OSNCP 1975/6, poz. 104. Por. też wyrok SN z 16.01.1975 r., II PR 182/74, LEX nr 14275, oraz wyrok SN z 5.04.1978 r., IV PR 35/78, WiR 1979/4, s. 13.

⁸⁴ Por. K. Czub, *Prawa osobiste twórców...*, s. 232 i n.

⁸⁵ Por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2006, s. 125–126; E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. T. Dybowski, Warszawa 2003, s. 418–419.

współwłasności w częściach ułamkowych (współwłasności zwykłej), współwłasność łączną (wspólność do niepodzielnej ręki) regulują odrębne przepisy dotyczące stosunków, z których wynika ta struktura. U źródła współwłasności łącznej leży określony stosunek osobisty, względem którego omawiana instytucja prawna pełni rolę służebną – istnieje po to, aby ten podstawowy stosunek prawny mógł właściwie spełniać swoją funkcję społeczną i ekonomiczną. Współwłasność łączna stanowi odpowiednik tego podstawowego stosunku osobistego w dziedzinie prawa rzeczowego i to przesądza o jej bezudziałowym charakterze oraz braku możliwości samodzielnego zniesienia⁸⁶. Z kolei współwłasność zwykła może powstawać na podstawie różnych stosunków prawnych i łączy niekiedy osoby niezwiązane żadnym innym węzłem prawnym ani faktycznym (np. dołączenie do grona współuprawnionych przez spadkobiercę/spadkobierców udziału we współwłasności). Dlatego została ukształtowana jako udziałowa i znośzalna. Należy zaznaczyć, że przedmiotem tak zdefiniowanej współwłasności (w obydwu jej odmianach) są wprost prawa majątkowe.

Stosunkiem podstawowym faktycznym, z którego bierze początek wspólność prawa do autorstwa, jest okoliczność wspólnego dokonania projektu wynalazczego przez połączenie wkładów inwencji twórczej poszczególnych wynalazców. Fakt ten inicjuje między współtwórcami – w zakresie autorstwa – nierozzerwalną więź⁸⁷. Skoro osobisty stosunek współautorstwa jest nierozzerwalny, podobną trwałością powinno cechować się wspólne prawo do autorstwa. Konstrukcję tę należy określić terminem „wspólność”, jako że nie odnosi się ona do przedmiotu materialnego (rzeczy), lecz dobra o charakterze niematerialnym, a ponadto dotyczy praw osobistych. W literaturze przedmiotu podnosi się słusznie, że nawet w sferze uprawnień majątkowych bardziej adekwatny i poprawny z punktu widzenia unormowań kształtujących wspólnotę łączną byłby termin „wspólność łączna”, w przypadku bowiem tego typu wspólnoty mamy zazwyczaj do czynienia nie ze współwłasnością pojedynczej rzeczy, lecz ze wspólnością masy majątkowej⁸⁸. Tym bardziej więc uzasadnione jest posługiwanie się terminem „wspólność” w odniesieniu do praw osobistych.

O ile nie ma wątpliwości co do powstania na rzecz współtwórców wspólnego prawa do autorstwa, o tyle rodzą się one w kwestii określenia charakteru wspólności wynikającej ze współautorstwa projektu wynalazczego. Ustawa – Prawo własności przemysłowej nie określa cech wspólnego prawa do autorstwa. W tej sytuacji można byłoby rozważać odwołanie się na zasadzie analogii do unormowań Kodeksu cywilnego poświęconych współwłasności łącznej⁸⁹. Pomijając jednak oczywistą nie-

⁸⁶ Por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe...*, s. 120–121; podobnie – E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3, s. 422, 425 i 426, oraz wyrok SA w Warszawie z 8.10.1997 r., I ACa 648/97, „Wokanda” 1998/6, s. 42.

⁸⁷ Por. J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa...*, s. 86. W literaturze przedmiotu podkreśla się cechę trwałości, nierozzerwalności współwłasności (wspólności) łącznej – por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe...*, s. 122; E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3, s. 424, 426–427.

⁸⁸ Por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe...*, s. 121.

⁸⁹ Odpowiadałoby to stanowisku wyrażonemu przez Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 15.11.1974 r., II PR 216/74, OSNCP 1975/6, poz. 104. Podobnie – T. Szymanek [w:] *Naruszenia praw...*, s. 275–276.